
HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

juni 1995

jaargang XXVI

aflevering 2

Afgiftekantoor 9850 Nevele

HET LAND VAN NEVELE

**Driemaandelijks heemkundig tijdschrift voor
Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle,
Meigem, Merendree, Nevele, Poeke, Poesele,
Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Vosselare en Zeveren.**

Lidgeld 1995

500 fr. (+ 100 fr. buitenland) over te schrijven op
rekening 000-0627981-03 of 290-7431460-20 van
"Het Land van Nevele" v.z.w., Beentjesstraat 24, 9850 Poesele

Steunend lid 1995

vanaf 1.000 fr.

Redactieraad

A.BOLLAERT - K.DE GROOTE - L.DE RUYCK - J.LUYSSAERT -
A.MARTENS - A.STROBBE

Eindredactie

J.LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Gedrukt in de Beschutte Werkplaats "Nevelland" te Nevele.

Bij de kafffoto: Eerw. Heer Hippoliet DE HERDE,
Ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubelfeest als Pastoor van
Hansbeke, van 1887 tot 1912.
(C. Muylaert-Buyle, Hansbeke)

HET LAND VAN NEVELE

---

juni 1995

jaargang XXVI

aflevering 2

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

G. VAN STEENKISTE, Het onderwijs in Zeveren	79
P. HUYS, Een moord in de pastorie van Vinkt anno 1526	108
A. MARTENS, De H. Sacramentsdevotie te Hansbeke, medio 16e eeuw	114
M. MICHIELS, 50 jaar geleden: Oorlogsbelevissen van Marcel Michiels - Deel 3	116
S. DE GROOTE, Hugo Claus in Sint-Martens-Lerne (1946-1947)	139
A. MARTENS, Parochiale werken en collectes te Hansbeke onder het pastoraat van E.H. Hippoliet De Herde (1887-1913)	142
P. HUYS, De betwiste benoeming van een pastoor in Meigem (1605) en de manslag op Gheeraert Tuytschaevere (1606)	153

HET ONDERWIJS IN ZEVEREN

Inleiding

Wij pogen in de volgende hoofdstukken een geschiedkundig overzicht te geven van het onderwijs in Zeveren.

De naam die aan het onderwijs in ons dorp kan gegeven worden evolueert van “volksschool” in het Ancien Régime tot “lagere school” in het midden van de 19e eeuw (toen aangevuld met de eerste bewaarschool).

Op dit ogenblik lijkt de juistere benaming “basisschool” overal ingang te hebben gevonden.

Van voorlopers van de zogenaamde volksscholen, waar vooral rekenen en schrijven werden onderwezen, is wellicht in Zeveren geen sprake. De bevolking bestond immers voor het overgrote deel uit landbouwers, thuiswevers en -spinners en kleine ambachtslieden waar de arbeid van zelfs zeer jonge kinderen een alledaags feit was. De kinderen van de landbouwersknechten werden zeer jong, soms vanaf hun zevende jaar, uitbested bij de landbouwers als koewachttertje of als hulpje in het huishouden.

Bij de Belgische onafhankelijkheid in 1830 werd de vrijheid van onderwijs in de grondwet ingeschreven. Deze vrijheid hield ook in dat niemand kon verplicht worden om zijn kinderen naar school te sturen. Door de wet van 19 mei 1914 werd echter de leerplicht opgelegd voor alle kinderen van 6 tot 14 jaar. Deze wet kon, wegens de omstandigheden van de Eerste Wereldoorlog, pas toegepast worden in 1919. Sinds enkele jaren loopt de leerplicht tot 18 jaar. De wet op de leerplicht was dringend noodzakelijk: de legerstatistieken wezen immers op 20% van de Vlaamse soldaten die bij hun aanmelding noch lezen noch schrijven konden. Als wij rekening houden met de samenstelling van de bevolking in een plattelandsgemeente mogen wij stellen dat in Zeveren een ruim percentage tot de analfabeten behoorde.

Zelfs na het invoeren van de leerplicht hebben de plattelandsscholen een hoog aantal “ongeletterden” niet kunnen vermijden, onder andere door overbevolkte klassen, niet aangepast didactisch materiaal en een veelal verregaande onverschilligheid van de ouders, voor wie arbeid en de strijd voor het levensonderhoud hoger geschat werden dan kennis en kunde.

Tijdens het Ancien Régime

Pas voor de tweede helft van de 18e eeuw vonden wij duidelijke vermeldingen van onderwijs in Zeveren. Maar laten wij terugkeren in de tijd om te ontdekken wat er vroeger over het onderwijs in Zeveren meegedeeld werd.

Wij lezen in het decanaal verslag van 20 juni 1613: *In de Sint-Amandusparochie Zeveren is er geen school, er is ook geen catechismusles*. In het bisschoppelijk verslag van 27 september 1652 is vermeld: *Er is geen school, enkele kinderen gaan naar Deinze of naar Vinkt...* Als er al een zekere vorm van onderwijs zou gekomen zijn op het einde van de 17e eeuw, zal het wel bij sporadische pogingen gebleven zijn. De bisschop schrijft in 1695: *De jeugd in Zeveren is matig onderricht, omwille der ellende der oorlogstijden*. Deze matigheid zal dan nog wel in hoofdzaak slaan op catechismusonderricht.

K. Bergé weet ons mede te delen in haar studie over het decanaat Deinze dat er o.a. in 1672, in 1685 en later zelfs in 1734 en in 1759 geen onderwijzers zijn in Zeveren.

Er kwam dus weinig terecht van georganiseerd onderwijs in Zeveren tot en met de eerste helft van de 18e eeuw.

Toch was Antonius De Jans, die pastoor was van de St.-Amandusparochie in Zeveren van 11 februari 1746 tot 1 oktober 1767, zeer bekommerd voor de kerk die er volgens hem miserabel uitzag en niet kon aanzien worden als een waardig godshuis, en waarin zeker geen onderricht kon gegeven worden. Hij klaagde ook de droeve toestand van het onderwijs aan en wees er in zijn testament op dat er in Zeveren een volkomen gebrek was aan lesgevers en dat er dringend een school zou moeten gebouwd worden.

In het decanaal verslag van 5 mei 1772 werd licht hoopgevend geschreven over onderwijs in onze gemeente. De koster Philippus Verhoeve werd ook vermeld als schoolmeester. Deze koster, winkelier, landbouwer, schoolmeester bekommerde zich ten zijnen huize, tijdens de wintermaanden, om naast catechismusonderricht, ook les te geven in rekenen, lezen en schrijven. Het is ons niet duidelijk waar hij de kinderen voldoende plaats kon bieden, of wellicht kwamen weinig kinderen opdagen.

En toch kwam er kentering ten goede: er zijn in 1777 zelfs twee schoolmeesters in Zeveren, namelijk de hoger genoemde Philippus Verhoeve en Franciscus De Schepper, die om beurt, in hun woning een jaar (eigenlijk een winter), onderwijs verstrekten.

Ook hier werd, zoals trouwens overal in het Vlaamse land, onderwijs gegeven in privéscholen, onder toezicht en leiding van de plaatselijke geestelijkheid, tot de jaren 1794-1798, wanneer de Fransen zich ook met de privéscholen gingen bemoeien.

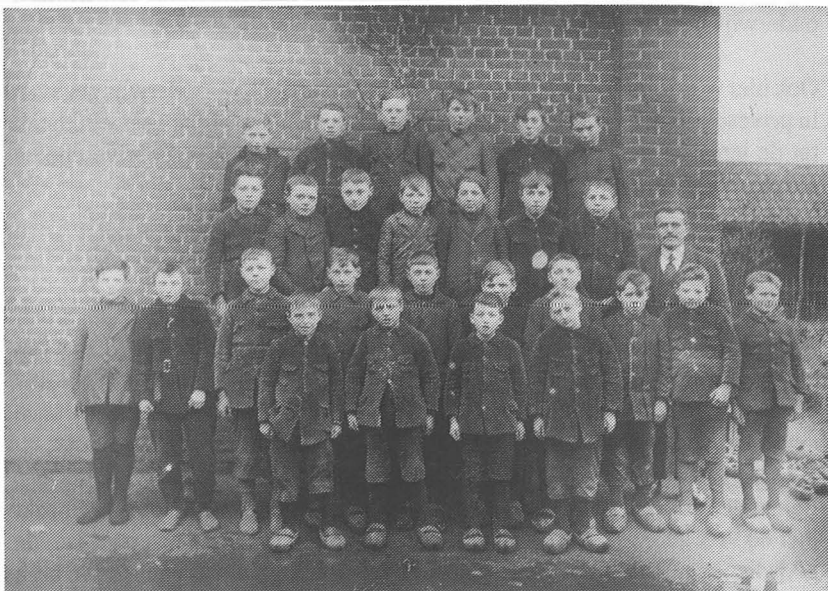
Rond de Franse Revolutie

Zoals wij reeds vermeldde, bemoeiden de Fransen zich met de privéscholen, na de aanhechting van onze streken bij Frankrijk door het decreet van 9 vendémiaire van het jaar IV (29 september 1795). Na de slag van Fleurus op 26 juni 1794 waren de Habsburgers definitief verslagen en uit onze gewesten verdwenen.

Een nieuw tijdperk was ingetreden. Op allerlei gebied werd komaf gemaakt met de vroegere structuren. De Fransen hebben gedurende een paar jaar de godsdienstige overtuiging van ons volk geëerbiedigd, maar vanaf 1796 brak de godsdienstvervolging voorgoed los. Pastoor Augustin De Raedt van Zeveren weigerde de eed van haat aan het koningschap en trouw aan het nieuwe bewind af te leggen en moest zicht uit het openbaar godsdienstig leven terugtrekken. De schoolmeester Johannes De Schepper weigerde eveneens om die eed af te leggen en werd verplicht om te stoppen met onderwijs geven. Zo viel zijn zozegde wedde weg, die tot 1794 door de pastoor betaald werd, evenals zijn inkomsten als koster.

In de wet van 3 brumaire van het jaar IV (25 oktober 1795) werd voorzien in de oprichting van gemeentelijke lagere scholen door het centrale bestuur. Deze poging mislukte volkomen in Zeveren. Er werden geen kandidaten gevonden om onderwijs te geven in een dergelijke school.

Door de wet van Napoleon van 11 floréal van het jaar 10 (1 mei 1802) werd de gevraagde eed, ook voor de onderwijzers, verzacht, tot trouw aan de grondwet. Zo kon De Schepper weer lesgeven en zijn ambt van koster uitoefenen. Aangezien de lokale besturen door die wet meer zeggingsmacht

Klasfoto Gemeenteschool Zeveren, schooljaar 1923-24.

Onderwijzer-schoolhoofd: Maurice Wambeke

Van links naar rechts, onderaan: Yvan Van Simaëys, Cyriel Van Heule, Georges Van den Bogaerde, Roger Pieters.

Tweede rij: Gustaaf Verstraete, Triphon Christiaens, Albert Van Heule, René Heyerick, Valère Isidoor Van Hoe, Raymond Van Heule, Jozef Cnudde, Camiel De Backer, Adiel Buyse, Jules Van De Ginste.

Derde rij: Achiel Vertriest, Gerard Corijn, Roger Nemegeers, Robert De Coster, Ypoliet Heyerick, René Van Simaëys, Roger Christiaens.

Vierde rij: Firmin De Smul, Rafaël Vertriest, Roger Verplaetse, Cyriel De Baets, Emeric Buyse, Maurice De Baets.

kregen over het plaatselijk onderwijs werd het werk van De Schepper als onderwijzer meer en meer gewaardeerd, niet het minst op materieel gebied. Voor het eerst werden de namen “lagere school” en “onderwijzer” gebruikt.

Deze Johannes De Schepper werd in 1806 nog steeds als onderwijzer in Zeveren vermeld. Hij was in Zeveren geboren in 1772 als zoon van koster, landbouwer, schoolmeester Franciscus De Schepper.

Tijdens het koninkrijk der Nederlanden

De schaarse vermeldingen over het onderwijs in Zeveren tijdens deze periode van onze geschiedenis doen ons vermoeden dat er weinig interesse was voor onderwijs en opvoeding noch vanwege de geestelijkheid, noch vanwege de openbare besturen, noch vanwege de inwoners.

Een zekere Coleta Vandenburrie, die ons verder onbekend blijft, gaf in 1822 catechismusonderricht. Pieter De Schepper, zoon van de hoger genoemde Johannes De Schepper, werkte als “maître d’école” in Zeveren tot hij op 27 augustus 1823 als onderwijzer naar Vinkt vertrok.

Karel Franciscus Verhoeve, een zoon van een vorige schoolmeester in Zeveren, namelijk Philippus Verhoeve werd dan onderwijzer. Hij was tegelijkertijd plaatselijk ontvanger en koster. Hij was in Zeveren geboren in 1797 en huwde met Serafine Van Hee van Grammene. Zij gingen wonen op Plaats 122 waar zij samen een *koeiplek* uitbaatten. Zij waren zowel eigenaar van de school als van de woning.

Gemeentelijk onderwijs in privélokalen

Op 19 januari 1844 deelde de arrondissementscommissaris aan het gemeentebestuur mede dat de plaats van gemeentelijk onderwijzer open stond en dat men een oplossing moest zoeken. Maar de gemeenteraad besliste (en motiveerde die beslissing): *Gezien de staat van de gemeentekas wordt de bijzondere school aangenomen in plaats van een gemeenteschool te openen. Behoeftige kinderen zullen kosteloos onderwijs genieten.*

Karel Franciscus Verhoeve bood zich aan om onderwijs te verstrekken in deze bijzondere school. Hij gaf dan ook onderwijs aan 12 kinderen van behoeftige

ouders en ontving daarvoor 40 fr. uit de gemeentekas. Als jaarwedde ontving hij daarenboven 43,28 fr. van de gemeente. Met de 40 fr. voor de behoeftige kinderen en een jaarwedde van 43,28 fr., aangevuld met enkele franken van de betalende leerlingen, leek het normaal dat de onderwijzer nog landbouwer was... In 1848 werd hij ook ontvanger van het armbestuur; daarvoor ontving hij ook enkele tientallen franken. Als vergelijking willen wij vermelden dat de veldwachter in Zeveren een jaarwedde had van 320 fr.

Meester Karel Franciscus Verhoeve was een knappe onderwijzer, ofschoon hij niet gediplomeerd was. Hij trad meerdere keren op het voorplan op een of andere van de driemaandelijke onderwijzersvergaderingen die gehouden werden onder het voorzitterschap van de twee kantonnale “opzichters”. De geestelijke kantonnale opzichter, H. Vanderhaeghen gaf onderrichtingen over het catechismusonderricht, en de wereldlijke kantonnale inspecteur, Paul Kervyn, behandelde de profane vakken. Op de vergaderingen van 17 en 18 juli 1854 moest Karel Franciscus Verhoeve een les in lezen geven. Hij deed dit tot ieders voldoening en voorbeeld. *Een voorbeeld hoe het moet* lezen we in het verslag van die vergadering, *spijtig echter dat er geen zedenles in de tekst steekt*. Er werd op één van die vergaderingen over geklaagd dat de *hospicekinderen* (die kosteloos onderwijs moesten krijgen) zo weinig geïnteresseerd waren en vaak afwezig bleven. Het is wel opvallend voor deze periode dat zowel de aanwezige onderwijzers als de inspecteurs het kruisen van de armen voor de borst sterk afkeurden. Wij lezen wel in het verslagboek van 1852 tot 1855!!!!

Op de vraag van de inspecteur wie het eerst de klas moet verlaten, de knechtjes of de meisjes, meende onze Zeverse onderwijzer dat de jongens het eerst buiten moeten gaan; de inspecteurs beweren integendeel dat de meisjes het eerst buiten moeten komen. Op de vraag van Verhoeve naar een motivering voor die mening bleven beide opzieners het antwoord schuldig.

In 1843 was de koster Jean Baptist Van der Sloten tevens schoolmeester in Zeveren. Hij gaf les in privé-lokalen, thans Leeuwstraat 8, bewoond door de familie Johan Kets-Kateljine Van Steenkiste, blijkbaar zonder succes. Wij konden geen verdere inlichtingen opsporen over deze Van der Sloten.

Karel Franciscus Verhoeve gaf ontslag als onderwijzer en werd in 1856 opgevolgd door zijn zoon August, geboren te Zeveren op 6 juni 1833. Hij werd gediplomeerd als onderwijzer in de bisschoppelijke normaalschool van

Sint-Niklaas in september 1856. Zo kreeg men in Zeveren de eerste gediplomeerde onderwijzer. Het maandelijks te betalen schoolgeld voor de niet-behoefte kinderen werd vanaf 1856 door de gemeente vastgesteld op 60 centiem.

Het lager onderwijs was vanaf 1842 weer veelal in handen van de geestelijkheid gekomen. Door bisschop Louis Joseph Delebecque, bisschop van Gent van 1838 tot 1864, werd veel belang gehecht aan de oprichting van zondagscholen en zondagspatronaten, minder van dagscholen. Toen de nieuwe Gentse bisschop, Hendrik Frans Bracq (bisschop van 1864 tot 1888) de bisschoppelijke zetel bezette had de gemeenteraad van Zeveren reeds beslist om een gemeentelijk schoollokaal te bouwen. Wij stellen vast dat de grote bekommernis van deze prelaat om volksscholen op te richten weinig aan de bestaande toestand in Zeveren heeft gewijzigd.

De nieuw te bouwen gemeenteschool

Op 20 juni 1857 wordt door de inspecteur, in aanwezigheid van de onderwijzer August Verhoeye en van de gedelegeerde schepenen Charles De Scheemaecker een onderzoek gedaan naar de toestand van het schoollokaal.

In het verslag lezen wij o.a.: *De verlichting is slecht, de verluchting is zeer slecht, het schoollokaal is gelegen tussen de koeiestal en de schuur, waardoor het onderwijs zeer sterk gehinderd wordt.*

Het klaslokaal is 86 m² groot en de speelplaats is 198 m². Er is geen afzonderlijke gelegenheid tot ontspanning voor jongens of meisjes; één gemak moet volstaan voor beide geslachten. Voor het plassen van de jongens is niets voorzien. Maar, de *moeshof* is goed onderhouden. De zeven aanwezige lessenaars van ieder 3,45 m lang (met 33 inktpotten) volstaan tijdens de wintermaanden amper.

Alles is eigendom van de ouders van de onderwijzer.

Het is dan ook niet te verwonderen dat de hogere overheid sterk aandringt om een gemeentelijk klaslokaal te bouwen.

In 1859 drong de arrondissementscommissaris eens te meer aan bij het gemeentebestuur om een gemeenteschool te bouwen. Op 19 augustus 1859 besliste de gemeenteraad eenparig dat men toch geen gemeentelijk school-

Klasfoto Bewaarschool Zeveren, schooljaar 1927-28,
met Zuster Pharaïlde.

Van links naar rechts: onderaan: Georges De Winter, Omer Verwilst, Medard De Winter, Jules Goemaere, Georges Goemaere.

Tweede rij: Albert Dhaeyere, Germaine Vanden Bulcke, Yvonne De Wolf, Yvonne Vanden Bulcke, Leonce Van Overbeke, Nelly Wambeke, Adrienne Heyerick, Esther Verwilst, André Tack.

Derde rij: Henri De Keukelaere, Maurice Vanden Bulcke, Jozef De Wolf, Astère Vanden Bulcke, Remi De Vrient, Adrienne Dhont, Yvonne Heyerick, Julienne Tack, Adrienne Moerman.

Bovenaan: Albert Moerman, André Vertriest, Oscar Vande Ginste, Marcel Vlaeminck, André Strobbe, Germaine Van Laeken, Maria Dhaeyere, Nympha Heyerick, Maria Vaernewijck.

lokaal zou bouwen, want

1. Het thans gebruikte privé-lokaal is goed; alleen het dak moet hersteld worden.
2. Er zijn weinig leerlingen van Zeveren. Er zijn meer kinderen van Deinze-Buize en van Meigem.
3. Bij de halfmaandelijksse controle waren er nu eens zes en dan negen jongens aanwezig, en geen meisjes. Deze gaan werken in de kantwerkschool en krijgen daar ook onderwijs.
4. De kerk is bouwvallig, er zal daarvoor geld nodig zijn.

Op 15 juni 1860 vernietigt de gouverneur het besluit van de gemeente om 2.200 fr. als toelage te geven voor de nieuwe kerk: ... *aussi longtemps qu'elle n'ouvro pas pris des mesures pour la construction d'un local d'école.*

Na veel over en weer geschrijf en gekibbel tussen het gemeentebestuur van Zeveren en de hogere overheid werd uiteindelijk in 1866 beslist dat er een gemeentelijk schoollokaal met een onderwijzerswoning zal gebouwd worden... Het gemeentebestuur werd sterk onder druk gezet door de arrondissementscommissaris en de provinciale overheid om spoed te zetten achter het idee voor uitvoering. De toelage van 2.000 fr. voor de nieuwe kerk werd elk jaar opnieuw door de provincie uit de begroting geweerd *omdat de gemeente nog geen schoollokaal met onderwijzerswoning bouwde.*

Vanaf 1861 toonde de gemeente nochtans tekenen van goede wil. Men doet officieus navraag bij enkele eigenaars naar de voorwaarden voor verkoop van grond voor een nieuwe school. De familie Van Ooteghem wou grond verkopen in de huidige Leeuwstraat tegen de zeer hoge prijs van 2.000 fr. voor 12 aren. August Van Hoe aarzelde (hij was overigens lid van de gemeenteraad). Men opteerde tenslotte voor de aankoop van 30,20 aren grond, gedeeltelijk eigendom van de kerkfabriek en gedeeltelijk van het armbestuur, voor de prijs van 1.667 fr. Deze vestigingsplaats werd vooropgezet mede omdat de Cauwenhoek het meest bevolkte deel van de gemeente was.

De bouwkundige C. 't Kindt van Nevele, die ook de plannen gemaakt had voor de nieuwe kerk in Zeveren, werd in 1862 aangesteld om een ontwerp te maken voor de nieuwe te bouwen onderwijzerswoning en het schoollokaal.

Klasfoto Lagere school, schooljaar 1929-30,
1e, 2e en 3e leerjaar met Zuster Gonzaga

(Amelie De Somville °Gent 25.11.1869, †Vinkt 13.12.1949).

Van links naar rechts: onderaan: ?, Georgette Heyerick, Adrienne Heyerick,
Georges Van Overbeke, André Tack, ?.

Tweede rij: Yvonne Vanden Bulcke, Irma De Schans, Esther Verwilt,
Yvonne De Wolf, Maria Dhuygelaere, Remi De Vrient, Maurice Vanden
Bulcke, Medard De Winter, Jozef De Wolf, Omer Verwilt.

Derde rij: Nelly Wambeke, Julienne Tack, Anna Corijn, Adrienne Moerman,
Adrienne Dhont, André Vertriest, Maurice Dhuygelaere, Henri De
Keukelaere, Astère Vanden Bulcke, Leonce Van Overbeke.

Bovenaan: Nympha Heyerick, Gabrielle Corijn, Germaine Van Laeken,
Yvonne Heyerick, Maria Dhaeyere, Robert Van Steenkiste, Albert Moer-
man, Maurice Heyerick, Joris Peirs.

Het duurde dan toch nog tot in 1867 vooraleer de aanbesteding van de ontworpen gebouwen kon plaats hebben. De ingenieur Broeckhans maakte de begroting voor de gebouwen op. De totale kostprijs bedroeg 14.288,35 fr., wat een zeer hoge prijs was als wij weten dat de nieuwe kerk in 1861 maar ongeveer 26.000 fr. had gekost.

Reeds in 1869 konden de nieuwe gebouwen gebruikt worden. Het schoollokaal van toen is na restauratie thans opgenomen als een deel van de gemeenschapszaal Te Lande in de Vinktstraat. De onderwijzerswoning is door de stad Deinze, na de fusies, aan particulieren verkocht.

In de nieuwgebouwde gemeenteschool

August Verhoeye is in Zeveren onderwijzer geweest van 3 oktober 1856 tot hij op 1 november 1865 onderwijzer werd in Lotenhulle. Daar werd hij in 1888 gepensioneerd.

In Lotenhulle zal hij onder betere voorwaarden hebben kunnen werken.

Als hij in Zeveren in 1858 een jaarlijks bedrag vroeg van 180 fr. voor huur van het schoollokaal, werd hem dit geweigerd door de gemeente omdat hij bij zijn vader (die eigenaar was) inwoonde.

De plaats van gemeenteonderwijzer is niet begerenswaardig in Zeveren op dat ogenblik. Voor de opvolging van August Verhoeye is Henri van Biervliet van Ruiselede, gediplomeerd in de bisschoppelijke normaalschool van Torhout de enige kandidaat. Hij werd als gemeentelijk onderwijzer aangesteld op 20 oktober 1865. Hij was de zoon van Johannes Van Biervliet en Maria Catherina Vander Schaegen. Maar reeds na enkele maanden, op 15 juni 1866, stierf Henri Van Biervliet op 28-jarige leeftijd. Hij was ongehuwd.

Dan maar gewacht op een nieuwe onderwijzer! Er bood zich geen enkele gediplomeerde kandidaat aan. De gemeente vroeg verschillende keren aan de bevoegde overheid om Richard Damman *bijzonder schoolonderwijzer in Vinkt*, maar ongediplomeerd, te mogen benoemen, wat telkens geweigerd werd. Er was dus geen onderwijs in Zeveren vanaf juni 1866 tot begin 1869, behalve de kantwerkschool van Bernard Rogghe in de *Isegemse Heirweg* (thans Leeuwstraat, nu eigendom van de familie De Wilde-Leroy).

Klasfoto Gemeenteschool Zeveren, schooljaar 1934-35.

Onderwijzer-schoolhoofd: Maurice Wambeke.

Van links naar rechts: onderaan: Adrien Heyerick, Georges De Winter, André Tack, André De Weirdt, Leon Van De Ginste, Baziel Vaernewijck, Roger Martens, Georges Van Overbeke, Roger Vaernewijck, Jules Vanden Bulcke.

Midden: Roger De Bo, Marcel Heyerick, André Van Laeken, Roger De Meyer, Joris Peirs, Remi De Vrient, Albert Dhaeyere, Medard De Winter, Jozef De Wolf, Leonce Van Overbeke, Georges Goemaere.

Bovenaan: Oscar Van De Ginste, Maurice Heyerick, Hendrik De Keukelaere, Robert Van Steenkiste, Astère Vanden Bulcke, Maurice Dhuygelaere, André Vertriest.

Inderdaad, pas in oktober 1868 werd een gemeenteonderwijzer benoemd om te starten begin 1869.

Daar er een nieuwe school was gebouwd en de onderwijzer kon beschikken over een mooie woning (te dien tijde samen met de pastorijs de meest comfortabele woning van de gemeente), waren er plots vier gediplomeerde kandidaten, met nog steeds de niet gediplomeerde Damman van Vinkt, die aandrong. Damman werd echter niet op de officiële kandidatenlijst opgenomen.

Franciscus De Vos, geboren in Ruiselede op 11 februari 1836, zoon van August en Coleta De Smet, gehuwd met Coleta De Keukelaere, werd met eenparigheid van stemmen benoemd. Hij was gediplomeerd in de normaalschool van Torhout en fungeerde als onderwijzer in Kimmel. De andere kandidaten waren Basiel De Vos van Gent, Pieter Leo Goossens van Sinaai en Pieter Paulus Commijn van Deinze. De jaarwedde van de onderwijzer bedroeg toen 450 fr.

Nog geen vijf jaar na zijn benoeming in Zeveren stierf meester De Vos schielijk op 31 juli 1873. Hij liet een weduwe met minderjarige kinderen achter.

Voor het einde van de grote vakantie, namelijk op 29 augustus 1873 werd reeds overgegaan tot de benoeming van een nieuwe gemeentelijke onderwijzer. Er meldden zich drie kandidaten: Camiel De Decker van Ruien, Ferdinand Van Wambeke van Bachte-Maria-Lerne en Gustaaf De Muynck van Mespelaere.

Camiel De Decker kreeg 6 stemmen op 7 (gemeenteraadsleden). Hij was geboren te Zeveren op 5 januari 1850 als zoon van Frederik en Rosalia De Poorter. Vader De Decker was koster in Zeveren en oefende daarenboven het beroep uit van kamslager; hij kwam van Lotenhulle.

Camiel was als onderwijzer gediplomeerd in de bisschoppelijke normaalschool van Sint-Niklaas. Hij huwde op 28 september 1878 in Deinze met Maria Prudence Van Haver. Enkele tijd na zijn benoeming als onderwijzer werd meester De Decker tevens benoemd als gemeenteontvanger in Zeveren. Hij behaalde het diploma van landmeter (nu zeggen wij meetkundig schatter)

en kreeg van het gemeentebestuur de toelating om dit als bijberoep uit te oefenen.

De grote schoolstrijd

Door de wet Van Humbeek ontstond een intense en harde schoolstrijd vanaf 1 juli 1879. In heel het land, tot in de kleinste gemeenten toe, zo ook in Zeveren, zal een hardnekkige schooloorlog woeden.

Wij vermelden hier de belangrijkste bepalingen van deze wet voor zover ze in Zeveren voor kleinere of grotere spanningen zorgden tussen de pastoor en het gemeentebestuur en tussen de pastoor en meester De Decker.

Alleen onderwijzers gediplomeerd in een officiële normaalschool mochten in een gemeenteschool benoemd worden en er mocht in deze scholen geen godsdienstles meer gegeven worden tijdens de normale lesuren.

De pastoor van Zeveren, Felix Peleman, trad zeer drastisch op tegen de gemeenteschool, tegen onderwijzer Camiel De Decker en zijn familie en tegen de familieleden van kinderen die de gemeenteschool bezochten. Zelfs de burgemeester, Karel Lodewijk Cornelis, die nochtans een broer had die geestelijke was, kreeg het voortdurend en hard aan de stok met de pastoor. Op 11 oktober 1879 besliste het gemeentebestuur, onder leiding van de burgemeester: *Aangezien de gemeente geen geld wenst te geven in de kosten van de godsdienst worden geen subsidies meer gegeven aan de pastoor, wegens zijn willekeurigheid en zijn grilligheid.*

Op 28 augustus 1879 verbood de pastoor aan de onderwijzer Camiel De Decker om godsdienstles te geven, zelfs buiten de lesuren en vroeg aan het gemeentebestuur een toelage van 100 fr. voor een op te richten katholieke school. Het gemeentebestuur besliste intengendeel aan meester Camiel De Decker een toelage van 100 fr. te geven als een soort schadeloosstelling.

De pastoor richtte een nieuwe katholieke school op in de *Isegemse Heirweg*, waar op dit ogenblik de katholieke basisschool gevestigd is (Leeuwstraat 12a). Deze school werd toegewijd aan de heilige Amandus, patroon van de parochie, en op 6 oktober ingewijd door deken Verwilghen van Deinze. Het is merkwaardig dat een broer van de gemeentelijke onderwijzer, namelijk

Karel Lodewijk De Decker, die koster was in Zeveren als onderwijzer aangesteld werd in de katholieke school, hoewel hij geen diploma van onderwijzer bezat.

Tot welke spanningen, niet in het minst op familiaal vlak, dit leidde laat zich raden.

In 1882 zijn er bij koster De Decker, die onderwijst in de katholieke school, tijdens de wintermaanden 70 leerlingen. De meisjes krijgen onderricht in handwerk door Barbara Belpaire, een trouw en vooraanstaand lid van de Maria Congregatie en door de zuster van pastoor Braeckman, Francisca Braeckman, en vanaf 1884 door de huishoudster van pastoor Roels.

En toch vermeldt pastoor Braeckman in zijn verslag over het jaar 1882: *Er is ook een school van de Burgerlijke gemeenschap voor beide geslachten die zeer goed bestuurd wordt.*

Maar het geërgerde gemeentebestuur reageerde reeds op 8 oktober, twee dagen na de inwijding van de katholieke school, door het koninklijk besluit van 1 september toe te passen: ze openden een gemeenteschool voor volwassenen; in de eerste plaats om meester Camiel De Decker een hand boven het hoofd te houden, want boven zijn jaarwedde van 400 fr. als gemeenteonderwijzer ontving hij 150 fr. voor de avondschool. Er waren reeds vanaf het eerste jaar 14 leerlingen in de avondschool. Ze waren ouder dan 14 jaar en allen van het mannelijk geslacht. De lessen werden gegeven vanaf 2 november tot 30 april op maandag, woensdag en vrijdag van 18 tot 20 uur.

Een goede reden om avondonderwijs in te richten voor volwassenen was daarenboven het verregaande analfabetisme in Zeveren. Wij noteerden dat in het jaar 1879 van de tien lotelingen vijf volstrekt ongeletterd waren; ze konden onder hun formulier alleen een kruisje zetten, en hoe dan nog. Eén probeerde zijn naam te schrijven, maar slaagde daar niet in. Eén gaf blijk van goed te kunnen schrijven. De drie resterenden zetten toch hun handtekening, dan in de letterlijke betekenis van het woord "tekening".

Intussen was de echtgenote van Camiel De Decker, namelijk Prudence Van Haver, als handwerkmeesteres in de gemeenteschool benoemd.

Klasfoto Bewaarschool Zeveren, schooljaar 1934-35
 met Zuster Pharaïlde (Clementine Van Cauwenbulcke
 °Evergem 12.09.1883, †Sleidinge 05.09.1977)

Van links naar rechts: onderaan: Simonne De Backer, Maria De Wever,
 Celesta Corijn, Lea Corijn, Norva Heyerick, Marcel Rooze, Simonne De
 Vos, Maurice Heyerick, Etienne Mestdag, Maurice Bradt.

Midden: Romain Heyerick, Omer De Wever, Adrien Christiaens, René Van
 Overbeke, Hilaire Mestdag, ?, Roger Van Meenen, Antoine Van
 Biesbroeck.

Bovenaan: Anna Vermeulen, Alice Goemaere, Marie-José Corijn, Maria
 Vanden Berghe, ?, Denise Brulez, ?, Simonne François, Maria Vermeulen.

De pesterijen van pastoor Francies Dominiek Braeckman, pastoor van Zeveren van 1880 tot 6 augustus 1884, tegen al wie sympathiseerde met het gemeentelijk onderwijs, had tot gevolg dat Camiel De Decker in 1882 ontslag nam als gemeentelijk onderwijzer in Zeveren. Hij werd korte tijd nadien (18 april 1882) benoemd als schoolhoofd in de gemeenteschool van Aalter, ofschoon zijn onderwijzersdiploma in een vrije normaalschool was afgeleverd.

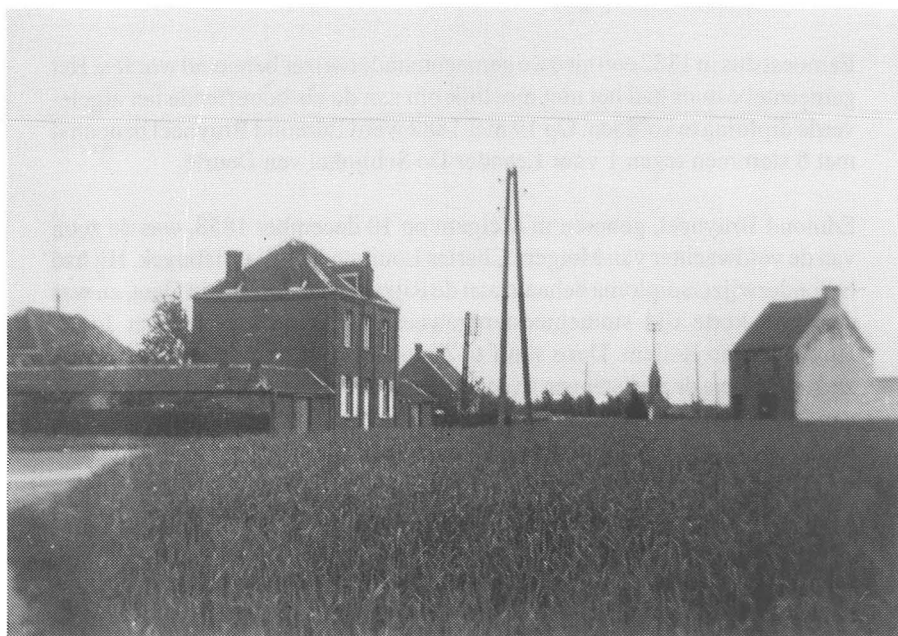
Midden in de schoolstrijd

Er moest dus in 1882 een nieuwe gemeenteonderwijzer benoemd worden. Het gemeentebestuur had het niet moeilijk om aan de eis betreffende het afgeleverde diploma te voldoen. Op 19 mei 1882 werd Edmond Bruyneel benoemd met 6 stemmen tegen 1 voor Leander De Schijnkel van Deurle.

Edmond Bruyneel, geboren in Meigem op 10 december 1858, was de zoon van de veldwachter van Meigem Charles Louis en Rosalia Biebuyck. Hij had het onderwijzersdiploma behaald aan de Rijksnormaalschool in Gent, en was daar een korte tijd studiemeester geweest. Hij was gehuwd met Judith Huysman van Bellem. Deze stierf te Zeveren op 14 december na een korte ziekte, waarna de meester een tweede maal trouwde met Maria Emma Dhont van Zeveren. Bij de benoeming van Edmond Bruyneel werd zijn echtgenote tevens aangesteld als handwerkmeesteres.

Bij de parlementaire verkiezingen van 1884 verloren de liberalen hun meerderheid en behaalden de katholieken opnieuw de bovenhand. Vrij vlug, reeds op 20 september 1884, kwam er een nieuwe wet voor het lager onderwijs in voege: godsdienst werd weer een verplicht leervak, maar er moest in iedere gemeente een gemeenteschool blijven bestaan.

De gemeentebestuurders in Zeveren waren er vlug bij om veranderingen op gebied van onderwijs aan te brengen. Men voelde bij verschillende beslissingen in de gemeenteraad dat het gezag van burgemeester K.L. Cornelis danig aftakelde. Hij die een verwoed verdediger van het gemeenteonderwijs was, behaalde op 22 augustus 1884 maar een nipte meerderheid van 4 stemmen tegen 3 om de gemeenteschool voor volwassenen te behouden.

De onderwijzerswoning met links op de achtergrond het schoollokaal,
foto 1945.

Toen het gemeentebestuur op 7 november 1884 besliste om dan toch alle gemeenteonderwijs af te schaffen (4 stemmen tegen 2) en tegelijkertijd de katholieke school aan te nemen als enige school in Zeveren, was er een beslissing van de provincie nodig om de gemeenteschool te behouden, zoals wettelijk voorgeschreven. Dit was niet naar de zin van het gemeentebestuur waar burgemeester Cornelis duidelijk in de minderheid gesteld werd, samen met één van zijn schepenen Camiel Begijn. Ze bevestigden wel Edmond Bruyneel als gemeenteonderwijzer, maar ze brachten zijn jaarwedde van 1.000 fr. naar 800 fr., de bijwedde werd afgeschaft en alle schadeloosstellingen en vergoedingen die hij vroeger ontving, verdwenen. Judith Huysman, echtgenote van meester Edmond Bruyneel werd ontslagen als handwerkonderwijzeres want: *Ze heeft haar eigen kinderen, en er komen maar 3 tot 4 meisjes tijdens de zomermaanden.* Toen de hogere overheid deze beslissing vernietigde, werd haar wedde prompt van 150 fr. op 100 fr. gebracht.

Na de schoolstrijd

Bij de telling van 1884 zijn in de gemeenteschool 51 kinderen aanwezig, 25 *knechtjes* en 26 meisjes. Toen meester Bruyneel in 1888 aandrong om een tweede onderwijzer (een toen zogenoemde hulponderwijzer) aan te stellen waren er maar 59 leerlingen waaronder 4 die jonger waren dan 6 jaar en 3 leerlingen van andere gemeenten, wat dus 16 te weinig was om de 75 te bereiken die nodig waren voor 2 klassen. Er waren nochtans in Zeveren 53 jongens en 41 meisjes die allen recht hadden op kosteloos onderwijs.

Sinds pastoor Braeckman op 6 augustus 1884 plots ontslagen werd als pastoor in Zeveren en opgevolgd werd door pastoor Jules Roels, werd de gemeenteschool weer in ere hersteld en verdween de katholieke school als dagschool. De lokalen gebruikte men alleen nog als zondagsschool, voor de lering en voor de vergaderingen van katholieke bonden en broederschappen. Op de uitnodigingen tot die bijeenkomsten sprak men, zeker vanaf 1890, van de oude katholieke school. Overigens week de koster-winkelier-kamslageronderwijzer Karel Lodewijk De Decker op 1 januari 1889 met zijn echtgenote Marie Christine Quintyn en hun 10 kinderen uit naar Roubaix in Frankrijk.

Frans De Ketelaere van Nevele die Karel Lodewijk De Decker als koster verving werd geen onderwijzer in de katholieke school, evenmin als iemand anders. In 1893 verving deze Frans De Ketelaere gedurende één maand

meester Edmond Bruyneel, hoewel hij over geen onderwijzersdiploma beschikte.

Traditioneel bewoonde de koster met zijn gezin de *kosterije*. Dit was lange tijd eigendom van de kerkfabriek, maar kreeg nieuwe eigenaars nadat De Ketelaere Zeveren had verlaten.

Op dit ogenblik is de *kosterije* eigendom en bewoond door het gezin Johan Kets-Katelijne Van Steenkiste, Leeuwstraat 8.

Na het huwelijk van de weduwnaar Edmond Bruyneel met Maria Emma Dhont op 10 mei 1894 stelde het gemeentebestuur deze laatste aan als handwerkonderwijzeres.

Edmond Bruyneel, die nationaal voorzitter werd van de Algemene Belgische Onderwijzersbond (ABOB) had een groot gezag opgebouwd, niet het minst in politieke middens. Toen hij in 1919 ontslag had genomen als onderwijzer, stelde hij zich kandidaat voor het ambt van gemeentesecretaris; maar wegens zijn gekende politieke ambitie werd hij door de gemeenteraad niet verkozen. Bij de volgende gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921 zal hij met zijn lijst de volstrekte meerderheid behalen tegenover de lijst van de regerende burgemeester Charles Louis Verwilt, en zeer vlug burgemeester benoemd worden.

Na de eerste wereldoorlog

In maart 1919 benoemde de gemeenteraad bij geheime stemming een nieuwe onderwijzer-schoolhoofd aan de gemeentelijke jongensschool. Reeds (zie verder) bij het opnieuw starten van een katholieke school was tussen het schoolcomité en het gemeentebestuur een overeenkomst gesloten waarbij de gemeente alleen onderwijs zou inrichten vanaf het vierde leerjaar en dit uitsluitend voor jongens.

Bij deze benoeming behaalde Maurice Wambeke 4 stemmen van de 5 aanwezige gemeenteraadsleden tegen 1 stem voor Marcel Vandenabeele van Astene, die na het ontslag van meester Bruyneel in Zeveren als waarnemend onderwijzer fungeerde.

Maurice Wambeke was geboren in Ruiselede op 25 september 1893 als zoon van Ivo en Mathilde Standaert. Hij promoveerde tot onderwijzer in de bisschoppelijke normaalschool van Torhout in 1913. Hij behaalde daar ook het brevet van landmeter. Op 25 september 1919 huwde hij met Elisa Maria De Meester van Bachte-Maria-Lerne. Vooraleer in Zeveren benoemd te worden had hij achtereenvolgens als onderwijzer dienst gedaan in Schuiferskapelle, Hooglede en Lichtervelde tot hij vast benoemd werd in de gemengde gemeenteschool van Petegem-Deinze in 1914.

Meester Wambeke heeft jaren gekend met 7 leerlingen; er waren immers bijzonder weinig kinderen geboren in Zeveren tijdens de oorlogsjaren, en jaren met meer dan 40 leerlingen wegens de geboortebloom van 1925 tot 1929. Meestal bleven de jongens in de dorpschool tot het einde van hun leerplicht om op 14-jarige leeftijd "thuis" te blijven en/of aan het werk gezet te worden. Zij die verder studeerden waren grote uitzonderingen.

De inspectie had in die tijd bijzonder aandacht voor de materiële inrichting van de school. Er was te weinig verluchting, dus moesten eer nieuwe ramen komen die konden geopend worden; schoolbanken met 5 zitplaatsen per bank moesten vervangen worden en de gemeente liet 10 nieuwe moderne schoolbanken maken bij de timmerlui van Zeveren; het was te donker in de klassen maar toch duurde het tot in 1946 vooraleer er elektrische verlichting kwam.

De periode van Maurice Wambeke evolueerde tijdens de 41 jaren van zijn loopbaan in Zeveren van het stil zitten en luisteren, naar de nieuwe school, van waarnemen en al doende leren, van de tijd van klompen over *zeesletsen* tot het algemeen dragen van schoenen. Voorwaar geen geringe opgave om in de éénklassige school de nieuwe tendensen te volgen. Velen in Zeveren kunnen nu nog getuigen van de hardnekkige bezorgdheid van meester Wambeke voor zijn leerlingen.

Op 1 november 1954 gaat Maurice Wambeke met pensioen.

Het schepencollege benoemde een waarnemend onderwijzer: Walter Remi August Marie Vandereecken, geboren in Vinkt op 3 oktober 1935, zoon van Jules en Rachel Verbiest.

Voor zijn vaste benoeming als gemeentelijk onderwijzer-schoolhoofd op 20 december 1955 behaalde hij in de gemeenteraad 4 stemmen tegen 3 voor Carlos Vandekeere van Sint-Amandsberg. Er waren geen andere kandidaten.

Bewaarschool Zeveren, schooljaar 1957-58

met Zuster Beata (Maria De Scheemaecker °Sleidinge 02.02.1923).

Van links naar rechts: onderaan: Noël Popelier, Germain Carrette, Eric Van Meenen, Stefaan Van Steenkiste, Hendrik Van Steenkiste, Patrick Gernaeye, Dirk Goeteyn, Lucien Van Wontergem, Laurent Tijtgat.

Midden: L. Vander Donckt, Dina Snauwaert, (toevallig aanwezige), Lucrèce Van Wontergem, Rita Standaert, Lucille Notteboom, Christa Van Steenkiste, Katelijne Van Steenkiste, Hedwige Cocquyt, Eric Lava.

Bovenaan: Noëlla Carreel, Bea Aelvoet, Monique Goeteyn, Martine De Wolf, Marie-Christine Heyerick, Francine De Pestel, Ludwige Vanden Berghe, Hedwige Vanden Berghe.

Op 1 september 1975 moet de gemeenteschool de deuren sluiten bij gebrek aan voldoende leerlingen. De jongens konden dan ook in de vrije basisschool in de huidige Leeuwstraat terecht.

Meester Vandereecken die intussen gehuwd was met Beatrijs Verstichel werd onderwijzer in de lagere school van het Sint-Hendrikscollege in Deinze.

De katholieke bewaar- en lagere school

Wij zagen reeds dat pastoor Francies Dominiek Braeckman, geboren te Vlierzele op 4 augustus 1831, de initiatiefnemer was voor de bouw van een katholieke school in Zeveren. Hij liet de katholieke school bouwen met eigen middelen op grond die eigendom bleef van Camile Lambert van Vinkt. Er werd nooit pacht- of huurgeld voor betaald tot coadjutor Alberic Vanden Abeele, geboren te Nazareth op 12 juni 1876, die de zieke pastoor Amandus Felix Verhaeghe bijstond, grond en gebouwen van de oude katholieke school aankocht om op diezelfde plaats een nieuwe vrije school op te richten.

Pastoor Braeckman, die sinds 1888 op rust was bij familieleden in Kerksken, kreeg verschillende aanmaningen om zijn schulden die hij in Zeveren gemaakt had om de school te bouwen, in te lossen. Maar uit een brief van de pastoor van Kerksken uit die jaren leren wij dat Braeckman ziek was, en hoewel hij graag zijn schulden zou afbetalen geen geld had, want dat al zijn middelen moesten besteed worden aan de geneesheer en aan geneesmiddelen. In diezelfde brief werd meegedeeld dat de school in de week niet werd gebruikt en alleen 's zondags dienst deed om catechismusles te geven. Alberic Vandenabeele regelde dan alles met zijn persoonlijke middelen.

Op een vraag van deze zeer begoede coadjutor A. Vanden Abeele, gericht aan de zusters Franciscanessen in Sleidinge om naar Zeveren te komen werd gunstig gereageerd. Hij schreef aan moeder Overste van Sleidinge onder andere: *Sleidinge kan een nieuwe stichting doen in Zeveren, in Vinkt kan men een gediplomeerde onderwijzeres-kloosterzuster missen, en Sleidinge (het moederhuis) moet maar een bewaarschoolonderwijzeres sturen. Ik schenk een stuk grond van 360 roeden (dit is ongeveer 5.350 m²) en zal een klooster en klassen laten bouwen op mijn kosten.* Op het einde van zijn brief voegde hij er nog aan toe: *Als gij niet wilt zal ik het in Waregem vragen, waar ik terstond zal bediend worden.*

Klasfoto schooljaar 1958-59, 1e, 2e en 3e leerjaar.

Onderwijzer: Rachel Hooft.

Van links naar rechts: onderaan: Hector Mestdagh, Lionel Popelier, Eric Van Meenen, Willy Mestdagh, Patrick Gernaey, ?, Stefaan Van Steenkiste.

Tweede rij: Germain Carrette, Laurent Tijtgat, Marnix Rutsaert, De Paepe, ?, Jozef Verstraete.

Derde rij: Dina Snauwaert, Lucrèse Van Wontergem, Rosita Martens, Hedwige Vanden Berghe, Lucille Notteboom, Christa Van Steenkiste, Marie-Christine Gernaey, Bernice Vanden Berghe.

Bovenaan: Luc Roose, Lucien Van Wontergem, Raoul Martens, Noëlla Carreel, Hedwige Cocquyt, Francine De Pestel.

De zusters Franciscanessen van Sleidinge haptten toe. Reeds in september 1904 stuurden ze drie kloosterzusters-onderwijzeressen naar Zeveren. Voorlopig stapten ze elke dag langs de Bekaertwegel en het brugje over de Scheerbeek naar Vinkt tot het nieuwe klooster in Zeveren in 1906 kon betrokken worden. De Congregatie stuurde 4 kloosterzusters naar Zeveren om de nieuwe stichting te starten: drie onderwijzeressen en een huishoudster die direct ingeschakeld werd als hulp in de kerk.

Deze vier eerste kloosterzusters waren:

- Zuster Colomba, Johanna Van Hemelryck (°Puurs 06.01.1877), die schoolhoofd werd.
- Zuster Alfonsa, Renilde Van Nieuwenhuize (°Etikhove 17.01.1857), als bewaarschoolonderwijzeres.
- Zuster Dominica, Pelagia Martens (°Poesele 08.03.1865), als onderwijzeres.
- Zuster Rosa, Julie De Baets (°Evergem 13.08.1858), als huishoudster. Ze was vroeger onderwijzeres geweest.

In 1932 werd een nieuwe bewaarschool gebouwd door de zusters van Sleidinge.

De laatste kloosterzusters-onderwijzeressen in Zeveren waren:

- Zuster Hilda, Agnes Van Hecke (°Meetkerke 22.01.1931), als schoolhoofd.
- Zuster Daniëlla, Maria Irma Hamerlinck (°Sleidinge 26.10.1921), als kleuterleidster.

Op 1 september 1958 werd de eerste leek als onderwijzeres in vast verband benoemd. Het was Rachel Gemma Cyrilla Maria Hooft, geboren te Tielt op 28 april 1938 als dochter van Gerard en Clarisse Van Wassenhove. Zij huwde met Willy De Jaeger.

In de loop van de zestiger jaren kreeg ook deze kleine school het lastig om het hoofd boven water te houden, omdat de goegemeente ten onrechte dacht dat de centrumscholen beter onderwijs gaven. Een beschermcomité werd opgericht. Deze mensen adviseerden om naast de kleuterschool alleen de vier eerste leerjaren in Zeveren te houden. Na het verdwijnen van de gemeentelijke jongensschool kwamen ook jongens naar de vrije school, wat een kleine verademing betekende. Bij een herstructurering in 1976 van het katholieke

Met Zuster Godelieve (Helena Nollet
°Hooglede 27.09.1899, †Sleidinge 08.04.1966)
op schoolreis in Dadizele juni 1960.

Van links naar rechts: onderaan: Denise Cocquyt, Noëlla Carreel, Martine
De Wolf.

Midden: Nicole Baert, Katelijne Van Steenkiste.
Op de achtergrond: Ludwige Cocquyt, Bea Corijn.

basisonderwijs tot grotere eenheden werd de katholieke basisschool van Zeveren gefusioneerd met de lagere en kleuterscholen van St.-Vincentius van Deinze en de scholen van Vinkt en Wontergem.

In 1990 verkocht men het klooster aan particulieren als woonhuis en de zusters van Sleidinge droegen het schoolcomplex over aan de zusters van Sint-Vincentius in Deinze. Na een volgende herstructurering van het basisonderwijs in Deinze, en nadat in 1993 het verouderde schoolcomplex vervangen was door een modern en aan deze tijd aangepast schoolgebouw, werd overgegaan tot het inrichten van basisonderwijs dat de lagere scholen van de Kattestraat en de Kaaistraat te Deinze met de lagere en kleuterschool van Zeveren omvat onder de leiding van directeur Johan Kets. Hij werd geboren te Wetteren op 23 februari 1955 als zoon van Robert en Jeanine Leys, en huwde met Katelijne Van Steenkiste. Er zijn op dit ogenblik in Zeveren drie kleuterleidsters en twee onderwijzeressen. Het lager onderwijs loopt slechts tot het vierde leerjaar.

Voorwaar een flinke boom, gegroeid uit het plantsoen dat Eerwaarde Heer A. Vandenaabeele (die van 1932 tot 1936 nog pastoor werd van Zeveren) met kwistige hand heeft geplant en gecultiveerd in Zeveren.

Besluit

Toen wij allerlei archieven over het onderwijs in Zeveren onderzochten, bleek de documentatie zo overvloedig voor bepaalde periodes dat het ons noodzakelijk leek ons te beperken in het behandelen van meer details. Daarom nemen wij ons voor een meer uitgebreide studie van enkele onderwerpen te doen. Wij denken aan het leven van de kloosterzusters in Zeveren en de levenswandel van figuren als Camiel De Decker, Edmond Bruyneel en Maurice Wambeke.

Alvast heb ik met veel genoeg geschreven over een materie die mij als oud-onderwijzer aan het hart ligt. Wij danken alle mensen die ons behulpzaam waren met foto's en documenten om dit artikel te illustreren. Graag dank ik in het bijzonder Eerwaarde Heer F. Michem, rustend pastoor in Vinkt, voor de mededeling van zeer interessante details uit de bisschoppelijke en decanale verslagen.

Gilbert VAN STEENKISTE, Zeveren

Klasfoto Gemeentelijke Jongensschool, schooljaar 1973-74.

Onderwijzer: Walter Vander Eecken.

Van links naar rechts: onderaan: Dirk De Neve, Stefaan De Keukelaere, Geert De Keukelaere, Geert Verzele, Patrick De Grootte, Eric Dhaeyere, Tony De Volder.

Bovenaan: Dirk Baudonck, Ignace Vermeulen, Geert De Meyer, Piet Huys, Miguel De Witte, Johan Corijn, Rudy De Backer.

Bronnen

1. Rijksarchief Gent
  - Visitatieverslagen.
  - Het onderwijs in Zeveren.
2. Bisschoppelijk archief Gent
  - Parochie St.-Amands in Zeveren.
3. Stadsarchief Deinze
  - Verslagen van de gemeenteraad en het schepencollege van Zeveren.
  - Het onderwijs in Zeveren.
  - Bevolkingsregisters van Zeveren.
4. Kerkarchief Zeveren
  - Verschillende documenten en archiefstukken
5. Schoolarchieven.

EEN MOORD IN DE PASTORIE VAN VINKT ANNO 1526

De Inventaris van het Stadsarchief van Oudenaarde (1) vermeldt onder het nr. 1510/Raad in Vlaanderen, 9, het volgende document:

Sententie - libellé van de Raad van Vlaanderen, waardoor Schepenen van Oudenaarde worden gemachtigd om kennis te nemen van de criminele zaken, ten laste van dhr. Van Hecke, poorter van Oudenaarde, en pastoor van Vinck (sic), beschuldigd zijn dienstmeid te hebben vermoord, en wiens goederen reeds in beslag genomen zijn door de Wet van Nevele. 13 lauwe (= januari) 1527. Vlaams, perka-ment, zegel verloren. (V/38).

Dit archiefstuk blijkt echter, ondanks alle zoeken, momenteel onvindbaar. Een doodlopend spoor dus. Voor een nieuwsgierige vorser is dit, wat men noemt, pech hebben.

Maar zelfs als we over het archiefstuk wel konden beschikken, zouden we er waarschijnlijk niets méér in lezen dan in het hierboven geciteerde regest te lezen staat, nl. dat de schepenen van Oudenaarde machtiging krijgen om het dossier-Van Hecke (hun poorter) in te kijken. Maar daarmee zouden we nog dat dossier zelf niet hebben, waarin we een relaas van de *criminele feiten* zouden kunnen lezen.

De moord, waarvan pastoor Van (den) Hecke beschuldigd was, werd allicht in Vinkt gepleegd en daarom hadden die van de Wet van de Stad en het Land van Nevele (waaronder Vinkt ressorteerde) beslag gelegd op de goederen van de beschuldigde. Maar deze was poorter van Oudenaarde en dat impliceerde dat hij het recht had om voor de Oudenaardse rechters te verschijnen. Vandaar dat de Schepenen van Oudenaarde aan de Raad van Vlaanderen om inzage van het dossier verzocht hadden. Op 13 januari 1527 - vermoedelijk nieuwe stijl (2) - kregen ze die machtiging. De moord zal dus zeer waarschijnlijk nog in de loop van 1526 gepleegd zijn.

In het archief van het Land van Nevele (3) vonden we over deze moord geen enkel gegeven. De bewaard gebleven vonnissen beginnen pas met het jaar 1595; in de ferieboeken (4) anderzijds is er een lacune voor de jaren 1513 tot 1554: alweer pech dus. En in het archief van de Raad van Vlaanderen (5)

konden we totnogtoe evenmin enig spoor van deze zaak terugvinden. De boeken dan maar dicht dus?

Gelukkig zijn er echter ook nog de Stadsrekeningen van Oudenaarde waarin de Vinktse moord enige sporen heeft achtergelaten. En ook de Staten van goederen van Oudenaarde leveren ons enige bijkomende informatie over Pastoor Van (den) Hecke, die - zoals nog zal blijken - van Nokere afkomstig was.

Eerst dan maar de Stadsrekeningen van 1526-27 en van 1527-28.

In de rekening 1526-27 (6) lezen we (zie afb.):

Item betaelt Jan Wasteel (7) van dat hij verleit heeft ende betaelt Matheus Veranneman duerwaedere (sic) van dat hij de ije reyse gheweest heeft omme te bedienene de permissie bij scepenen vercreghen ende ter executie gheleit up den heere van Nevele omme te bevriene (= bevrijden) volghende tprevilege van confiscatien tgoet van her Jan vanden Hecke, presbytere, fs. Loijs, poortre van Audenaerde, vicicureet (8) vander prochiekercke vander Vincnt int lant van Nevele, die aldaer zijn joncwijf doot stac: iij lb. 12 sch. boven dat vooren in zijnen staet begrepen staet ende voor de copie van eender complaincte vercreghen bij den heere van Nevele als dat scepenen gheen bescriven en hebben zijn officiers ende wethauders int zelve landt van Nevele: xij sch. par. h(oc) est: iij lb. iij sch. parisis.

Item betaelt den zelve Wasteel van zeker supplicatie voor de permissie voor den duerwaedere ter executie gheleit, anclevende de restitutie van Gayfeert vanden Hecke, ghevanghen te Nevele ende notaris jeghen den bailliu van Nevele, draghende: v lb. xij sch. parisis.

Ook in de stadsrekening van 1527-28 (9) vinden we een viertal verwijzingen naar deze zelfde aangelegenheid:

Eerst betaelt Adriaen van Anvayng van dat hij bij laste van scepenen ghereden heeft den iijen van sporcle (= februari) te Nevele ter assistencie van Gayfeert vanden Hecke, poorter deser stede aldaer ghevanghen, de welcke Adriaen ter kennesse van her Godefroet vander Meere als notaris appelleerde inde vierscare voor bailliu ende scepenen vanden lande van Nevele adhererende zekere andere appellacien ter causen van hem gheschiet van allen den proceduren

die zij deden ende doen sauden teghen den selven Gayfeert; was vute (= uit, weg) twee daghen te xlvij sch. par. sdaechs: iij lb. paris.

Betaelt her Godefroet vander Meere die als notaris voor screven ghereden heeft ten zelven daghe te Nevele metten voorscreven Adriaen omme te nemene de stipulacie ende kennesse vander appellacie die de voorscreven advocaet doende was ter causen voorscreven; was vute ij daghen, draghende als vooren: iij lb. paris.

Betaelt Adriaen van Anvayng vandat hij ghereden heeft den xjen van sporcle xvC xxvij (1527) te Nevele aldaer hij tooghde bailliu ende scepenen van aldaer zekere acte hoe dat bij mijnen heeren vanden Rade (van Vlaanderen) de saecke van scepenen ende Gayfert voorscreven ghehouden was in staete tot sdisendachs den voorschreven xjen dach ten hende dat zij te dien daghe jeghen hem niet procedeeren ende sauden appellerende de selve Adriaen ter presentien van her Godefroet voorscreven als notaris indien zij dien nietteghenstaende procederen wilden; was vute eenen dach te xlvij sch. par. sdachs h(oc) est: xlvij sch. paris.

Betaelt her Godefroet vander Meere presbytere als notaris die ghereden heeft metten voorscreven Adriaen ter causen voorscreven ende voor ghelicke vaccatie, draghende als vooren: xlvij sch. par.

Uit deze vier rekeningposten blijkt dus ook dat Gayfeert vanden Hecke, broer van de Vinktse (vice-)pastoor, in Nevele gevangen zat (als borg voor zijn broer?) en dat Adriaen van Anvayng, vergezeld van de priester Godefroet vander Meere als notaris tot tweemaal toe (op 3 en op 11 februari 1527) naar Nevele getrokken zijn om er in opdracht van de schepenen van Oudenaarde aan de gevangene Gayfeert vanden Hecke de nodige juridische assistentie te bieden. Dat dit alles met dezelfde moordzaak in Vinkt te maken heeft, ligt wel voor de hand. Maar over de criminele feiten zelf vernemen we andermaal niets...

Nog even terug nu naar de stadsrekening van 1526-27 waarin we de personalia meegedeeld kregen van *her Jan vanden Hecke fs. Loijs, poortre van Audenaerde, vicicureet vander prochiekercke vander Vinc.* Dankzij deze gegevens kunnen we Jan vanden Hecke genealogisch heel precies situeren.

Het exacte familieverband vinden we bevestigd in de staat van goederen bij het overlijden van zijn moeder, Lijsbette Bruulmans, weduwe van Loy vanden Hecke (opgemaakt te Nokere op 28 mei 1533), waaruit blijkt dat Heer Jan de derde was van negen kinderen. Daaruit - en uit de leeftijd van enkele van zijn broers en zusters - kunnen we opmaken dat Heer Jan, de Vinktse (vice-)pastoor, omstreeks 1498-1500 geboren was.

In de staat van goederen (10) wordt hij als *afwezig* vermeld. De negen kinderen in het gezin van Loy vanden Hecke en Lijsbette Bruulmans waren: 1. Gaifert, 2. Lieven, 3. Heer Jan, *afwezig*, 4. Lijsbette (x Zeger Rombaut), 5. N. (x Jan Waelckens), 6. Pieter, *uutlands*, 7. Daneel, 28 jaar, 8. Loy, 20 jaar, 9. Tanneken, 22 jaar.

Tot het onroerend goed van de overledene behoorde o.m. een hofstede met mote, wal, vijver en landerijen te Nokere, vermoedelijk dus het ouderlijk huis van de onfortuinlijke (vice-)pastoor van Vinkt, over wiens misstap we ooit nog eens méér hopen te kunnen vertellen, als het Archief van de Raad van Vlaanderen ons terzake zijn geheim zal willen prijsgeven!

Dr. Paul HUYS, Drongen

Noten

- (1) Het klasseringssysteem van het Oudenaardse Stadsarchief is overigens vrij uitzonderlijk; binnen bepaalde hoofdgroepen is het in hoofdzaak alfabetisch (!) geklasseerd.
- (2) Tot ca. midden 16e eeuw geldt de zgn. "Paasstijl" (of oude stijl), hetgeen betekent dat het nieuwe jaar pas op Pasen begon. 13 januari 1527 (oude stijl) is eigenlijk, in nieuwe stijl omgerekend, 13 januari 1528. We weten niet zeker of de archiefinventaris de betreffende datum in oude of nieuwe stijl vermeldt; vermoedelijk toch wel omgerekend.
- (3) Het archief van de Baronie Nevele is bewaard in het Rijksarchief te Gent (inventaris nr. 105).
- (4) Bewaard zijn de ferieboeken (= rol of lijst van de door de rechtbank te behandelen zaken) van 1507-12 (nr. 941) en van 1555-56 (nr. 942).
- (5) Het archief van de Raad van Vlaanderen bevindt zich eveneens in het Rijksarchief te Gent (9-delige inventaris door Dr. Jan Buntinx, 1964-1979).
- (6) Stadsrekening Oudenaarde 1526-27, f° 74.
Met oprechte dank aan de heer Rik Castelain, die ons welwillend kopie

hiervan overmaakte.

- (7) Uit de daaraan voorafgaande uitgaveposten blijkt dat Jan Wasteel *der stede procureur inde camere vanden Rade van Vlaenderen* was.
- (8) Het regest in de Oudenaardse archiefinventaris vermeldt: pastoor van Vinck; de Oudenaardse stadsrekening zelf vermeldt vicicureet, d.w.z. onderpastoor, wat waarschijnlijk juister is. Zie F.MICHEM, *De parochiegeestelijkheid van Groot-Deinze onder het oud regime*, in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze*, jrg. XLVIII, K.O.K.-Jaarboek 1981, blz. 268 en 271. Als pastoor van Vinkt van 1525 tot 1540 vermeldt Michem: "Jan Aureys, kanunnik B.M.V. Doornik; Raad van VI. 7611, f° 105r°". De lijst der Vinktse onderpastoors begint bij Michem pas in 1681. Jan vanden Hecke komt in Michems lijst dus niet voor.
- (9) Stadsrekening Oudenaarde 1527-28, f° 66r°.
- (10) Stadsarchief Oudenaarde, Staten van goederen, reg. 16 (1531-1533), f° 160-162v°.

Met dank andermaal aan de heer Rik Castelain.

DE H. SACRAMENTSDEVOTIE TE HANSBEKE, MEDIO 16E EEUW

De verering van het H.Sacrament ontstond in de Sint-Maartenskerk te Luik. In 1246 stelde Robert de Thourotte, bisschop van Luik, in zijn bisdom officieel een feestdag voor het H.Sacrament in, op de donderdag na het octaaf van de H.Drievuldigheid d.i. twee en een halve week na Pinksteren. De viering van het H.Sacramentsfeest werd vervolgens over het geheel van de Kerk ingevoerd door paus Urbanus IV in 1264.

In een recente studie behandelde L.Stockman de verspreiding van de H.Sacramentsdevotie in het Meetjesland vóór 1600 (1). Hij vond sporen van een H.Sacramentsviering in minstens 13 parochies van het Meetjesland (uitgaan van een H.Sacramentsprocessie, viering van het octaaf van Sacramentsdag, wekelijkse of maandelijke donderdagmis ter ere van het H.Sacrament) en besloot hieruit dat de devotie tot het H.Sacrament er tussen 1400 en 1500 vaste voet kreeg.

Aan deze studie kan toegevoegd worden dat, volgens de oudst bewaarde kerkrekeningen van 1563 en 1564, ook te Hansbeke het octaaf van Sacramentsdag gevierd werd.

Gedurende het octaaf werd dagelijks een mis ter ere van het H.Sacrament opgedragen en werden de Zeven Getijden gezongen.

Voor *de messen vanden helegghen sacramente* ontving de pastoor negen ponden parisis. De koster kreeg drie ponden om deze missen te dienen. Voor het zingen *vande zeven ghetyden binnen den octave vanden helegghen sacramente* werden aan de pastoor en aan de koster respectievelijk 36 en 18 schellingen betaald. *Ten daghe vanden helegghen sacramente* brandden in de kerk twee toortsen (dikke wassen kaarsen), die samen 2 p 8 sch kostten. De kerkmeesters hielden in de parochie een geldinzameling *te hulpe van de messen vanden helegghen sacramente*. Deze bracht een som op van 7 p parisis 12 sch 9 d, hetzij praktisch evenveel als de *apoorte* die door hen gedurende het ganse jaar in de kerk omgehaald werden. Van dit bedrag werden wel 12 schellingen afgehouden voor de gedane vertering van de kerkmeesters tijdens de omhaling (2).

Albert MARTENS, Gent

Noten

- (1) L.STOCKMAN, *De verspreiding van de H.Sacramentsdevotie in het Meetjesland vóór 1600*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 44 (1993), blz. 147-154.
- (2) A.MARTENS, *De oudste kerkrekeningen van Hansbeke*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXII (1991), afl. 1, blz. 40-54.

**50 JAAR GELEDEN:
OORLOGSBELEVENISSEN VAN MARCEL MICHIELS
Deel 3**

De eerste oorlogsjaren en het dagelijks leven

Gezien mijn vader zijn handel niet verder zette en wij over paard, wagen en karren beschikten, werd dikwijls op ons beroep gedaan voor allerlei vervoer. Zo vervoerden wij o.a. aardappelrantsoenen naar Gent, leveringen naar het station van Landegem voor René Stofferis, fruit naar Deinze, enz.

De ongeveer twintigjarige André Verbrugge die op het dorp woonde, had geen werk. Hij werd door "Het Werk van de Akker" aangezocht om een ruilhandel op te zetten voor plantgoedaardappelen. "Het Werk van de Akker" was een vereniging, opgezet door de overheid, voor mensen met een kleine groententuin. Daar ze hun opbrengst niet moesten inleveren door de overheid, hadden zij geen recht op plantaardappelen. Via voornoemde vereniging werd een ruilhandel opgezet, samen met het ouderlingengesticht van Bassevelde, onder coördinatie van Verbrugge. De tuinders brachten een gewicht aan eetaardappelen naar ons magazijn gelijk aan de hoeveelheid plantgoed dat ze wensten. De eetaardappelen werden in zakken van 50 kg gedaan. Wanneer er enkele duizende kilo aardappelen samen waren, werden deze vervoerd naar Bassevelde. Daarvoor werd een beroep gedaan op André Hautekeete uit Baarle die beschikte over een oude vrachtwagen met opligger met laadvermogen van enkele ton. Samen met Kamiel Claeys, die af en toe een handje kwam toesteken, mochten wij mee naar Bassevelde. De wagen reed op houtgas, d.w.z. dat op de trekker een soort grote kachel was gemonteerd waarin kleine stukjes brandhout werden gedaan. Dit smeulende hout verwekte een gas waarop de motor draaide. Dat dit met veel moeilijkheden onderweg gepaard ging hoeft geen betoog. Er was te weinig druk van het gas of het hout moest bijgevuld worden. Zo'n rit naar Bassevelde duurde dan ook enkele uren. Doch het kon Kamiel of mij niet deren hoelang we onder weg waren. Vanuit de laadbak, half onder een dekzeil, ontdekten wij een stukje wereld.

In Eeklo moest Verbrugge zich steeds melden op het stadhuis waar hij documenten moest halen of laten afstempelen. Vóór het binnengaan van het stadhuis speldde Verbrugge een hakenkruisje op de kraag, wat ons enigszins

verbaasde. Grijnslachend vertelde hij ons dat hij dit deed omdat hij zo vlugger bediend werd.

In Bassevelde aangekomen werden de aardappelen gelost en de vrachtwagen werd met dezelfde hoeveelheid kleine niet voor consumptie geschikte polderaardappelen geladen. Dat diende hier bij ons als plantgoed. Wij moesten niet helpen met laden en lossen. Verbrugge nam ons mee naar een café in het dorp waar een paar nette dochters bedienden en waar hij reeds goed thuis scheen te zijn. Wij kregen er een warme maaltijd en drank naar believen. In de namiddag vertrokken wij met ons plantgoed en na een paar verplichte en een vrijwillige stop in een nogal verdacht café langs de vaart in Eeklo, belandden wij in de late avond aan ons magazijn waar Kamiel en ik de vracht dienden te lossen.

Verbrugge werd tevens plaatselijk vertegenwoordiger van de Firma De Vos uit Eke die handelde in poederkalk. Dat werd gebruikt als meststof door de landbouwers. De kalk kwam per spoor tot Landegemstation.

De gebroeders Jozef en André De Vos uit Nevele waren schilders en werkten samen met hun vader. Door de oorlogsomstandigheden was er voor hen weinig werk en hielpen ze mee om de wagons te lossen. Met ons paard en wagen reden we 's morgens naar het station van Landegem. De kalk, verpakt in zakken van 50 kg., werd uit de wagons gehaald en op de wagen gelegd. Daarna werden ze gelost en gestapeld in de vroegere feestzaal en bioscoop rechtover het station (nu zaal de Pelgrim). De papieren zakken waren van slechte kwaliteit en reeds bij het openen van de wagons waren, door het rangeren, heel wat zakken weggeslagen en gescheurd. Ook tijdens het verhandelen scheurden er vele kapot. Het duurde dan ook niet lang of wij zaten van kop tot teen onder de kalk. In de wagons en het magazijn was een witte magnesiumkalkwolk die enorm op de adem pakte en waaruit we dikwijls moesten vluchten om niet te stikken.

Op de hoek van de Stationsstraat en de Poeldendries was een café. Omwille van niet nader genoemde redenen, was Verbrugge er niet weg te slaan. Na ons werk op het station werd daar steeds halt gehouden en trakteerde hij ons op eten, drinken en chocolade. Wij dronken er vooral "Pernod", niet de echte Franse maar namaak met ongeveer dezelfde anijssmaak en groen van kleur. Het gebeurde dan ook regelmatig dat wij heel laat in de avond huiswaarts reden met een flink stuk in ons kraag. Doch dit was geen probleem. Gerard,

ons paard, wachtte geduldig voor de deur, kreeg af en toe wat snoep, kende de weg en bracht ons veilig thuis.

Op een morgen reden wij naar Landegem onder het viaduct van de toen nog niet afgewerkte autosnelweg, waar wij rechtsaf moesten slaan voorbij café “De Linde”, uitgebaat door Pol Malfait en zijn echtgenote. Zij hadden twee zontjes van rond de 9 à 10 jaar. Vooral de oudste was nogal een haantje vooruit en temperamentvol. Toen gebeurde iets dat een fatale afloop had kunnen hebben.

In een mum van tijd was de jongen achter op de wagen geklauterd. Springend en dansend, met de armen in de lucht, kwam hij vooraan op de wagen en ging op dezelfde manier achterwaarts terug. Vóór ik de kans kreeg hem te wijzen op zijn gevaarlijk gedrag, liep hij achteruit tegen het lage achterberd en viel achterwaarts van de wagen met de benen hoog in de lucht. Ik stopte het gespan en verwachtte dat de jongen een zware schedelbreuk, gebroken rug of misschien nog erger zou overkomen zijn. Maar lenig als hij was, kwam hij aangelopen en zei dat hij niets had.

Van oorlog en bezetting hadden wij die eerste oorlogsjaren geen last en namen het leven langs de vrolijke kant. Wat kon ons deren? Wij waren jong en gezond.

Met de gebroeders De Vos, of één van beiden, was ik dagelijks samen. In de zomer reden wij de zondag met de fiets naar de kermissen in de buurtgemeenten. In de winter trokken we naar Gent naar de namiddagvoorstelling in “Oud België” in de Veldstraat. In dezelfde straat bezochten wij daarna altijd dezelfde koffiezaak om van een grote lekkere “Dame Blanche” te smullen. Soms gingen wij met nog andere jongens rolschaatsen in het Coliseum.

Begin 1941 trokken de gebroeders De Vos naar Oostende waar zij bij een Gentse firma, die voor de Duitsers werkte, hun beroep konden uitoefenen.

Ik bereikte stilaan de leeftijd waarop in oorlogvoerende landen de jonge mensen werden opgeroepen voor hun legerdienst. Wat zou er gebeuren? Zouden wij zoals de Luxemburgers, de Oostkantonniers, de Oostenrijkers, de Bohemers enz. verplicht worden in het Duitse leger te dienen? Op een gegeven ogenblik was er sprake dat men een Vlaams leger zou oprichten die in eigen land zou belast worden met bewakingsdiensten. Doch zover kwam

het niet. De Duitsers waren er naar het scheen niet voor te vinden. Ze vreesden een gewapende macht die onbetrouwbaar zou zijn en hen in sommige gevallen last zou bezorgen. Toch kwam er een militie, maar met vrijwilligers, nl. de "Vlaamse Wacht".

Maar dat wij van onze vrijheid zouden blijven genieten tijdens de oorlog was voor velen, en ook voor mij, een utopie.

De oorlog in de lucht - De slag om Engeland

Was de oorlog op het Europese vasteland stilgevallen, in de lucht ging de strijd, in het vooruitzicht van de aanval op Engeland, onverminderd verder. Iedere avond hoorden wij de ontelbare Duitse eskaders bombardementsvliegtuigen hoog in de lucht overvliegen. Het duurde soms uren dat, met korte tussenpauzes, deze aan het motorgeluid horende zwaar beladen machines richting Engeland trokken. Men bestookte vooral de vliegvelden in het zuiden van Engeland om zodoende de Engelse luchtmacht uit te schakelen en de overtocht voor de Duitse troepen zonder groot gevaar vanuit de lucht uit te voeren.

Ook de industrie in de zuidengelse steden en de omgeving van Londen kreeg dagelijks zware aanvallen te verduren. Volgens Duitse bronnen was een Duitse piloot door ongekende omstandigheden van zijn route afgeweken en had hij zijn dodende lading op een van de dichtbevolkte woonwijken van Londen laten vallen. Volgens diezelfde bronnen was Hitler woedend en werd de piloot gestraft. Eigenlijk wou Hitler Engeland murw slaan en het tot een vergelijk dwingen. In Engeland was men ontzet over deze aanval op de burgerbevolking. Onmiddellijk gaf Churchill het bevel om een vergeldingsborbardement op Berlijn uit te voeren.

In het begin waren de Duitse aanvallen in de lucht succesvol. Vele Engelse jachtvliegtuigen werden vernietigd vóór zij konden opstijgen. Doch ook de Duitsers leden zware verliezen. Het lukte de Duitse luchtmacht niet de lucht boven Engeland te beheersen. Einde 1940 werden de aanvallen op Engeland gestopt en de verovering ervan uitgesteld. Het was een strijd geweest met beiderzijds zware verliezen aan materieel en mensenlevens. Die episode werd "De slag om Engeland" genoemd en was de eerste grote nederlaag voor

Duitsland. Van toen af hoorden wij het geronk van honderden vliegtuigen maar dan in de richting van het vasteland.

De collaboratie

Door de heersende crisis en wantoestanden in de vooroorlogse jaren, de corruptie en de schandalen in het beleid van het land, kregen de nieuwe ordegedachten heel wat aanhang. In Vlaanderen was dit vooral de VNV (Vlaams Nationale Volkspartij), DINASO (Dietsch Nationaal-Solidaristen) van de in Abbeville gefusilleerde Joris Van Severen en REX- Vlaanderen die vooral haar aanhang vond bij de franssprekende burgerij. De Nationaal Socialistisch gezinde Leon De Grelle had veel aanhang bij de Brusselse en Waalse burgerij.

Reeds van bij het begin van de bezetting zochten de leiders van voornoemde bewegingen contact (indien deze er nog niet was!) met de Duitse overheid. Waren de motieven verschillend, het doel was gelijk. Men wilde inspraak en medezeggenschap in de macht en dat was binnen het Belgisch staatsbestel niet mogelijk. De overgrote meerderheid van de leden volgden de leiders. Weenigen hielden zich op de achtergrond of haakten af.

Niet alleen uit alle andere politieke partijen traden heel wat leidende figuren op als aanhangers en medewerkers van de nieuwe orde, ook in kerkelijke middens vond de actieve collaboratie een niet geringe aanhang.

Aangezien macht aantrekt, werden toen heel wat landgenoten vurig duitsgezind. Het was vooral deze extreme vorm van collaboratie die tot excessen leidde. Velen onder hen verleenden diensten (verklikking) of sloten zich aan bij politionele organisaties of bij de *Geheime Staatspolizei* (GESTAPO). Zij werden meer gevreesd dan de Duitsers zelf. Het waren vooral zij die jacht maakten op de werkweigerars en hun volksgenoten overleverden aan de bezetter.

Door de oorlogsomstandigheden (gevlucht, invalide of gesneuveld) kwamen heel wat plaatsen vrij in de ambtenarij en de administratie en werden nieuwe diensten opgericht zoals ravitaillering. Er waren veel kandidaten voor deze plaatsen en ook hier was een lidmaatschap van een collaborerende organisatie de beste referentie.

Dit gold ook voor het verkrijgen van vergunningen voor het uitoefenen van een bedrijf zoals officieel handelaar voor het inpakken van de door de boeren geleverde goederen (granen, aardappelen, enz.). Menige van deze sollicitanten boden zich op de betreffende diensten aan met bvb. in de vestzak een "Volk en Staat" (blad van het VNV) waarvan de kop goed zichtbaar was. Anderen gingen verder en spelden zich een DELTA-teken (VNV) of ander pro-Duits kenteken op de kraag.

Ook economisch draaide de collaboratie op volle toeren. Veel bedrijven, van groot tot klein, werkten rechtstreeks of onrechtstreeks voor de bezettende macht en deden gouden zaken. Dat door de overheid de bedragen van deze handel en export nooit bekend werden gemaakt, wijst duidelijk op de grootte van de omvang.

Velen, zonder uitgesproken duitsgezind te zijn, vonden de door de bezetting ontstane toestand niet zo slecht. Menigeen hoopte in zijn binnenste dat dit nog een tijd zou aanhouden.

Zo waren er de boeren, die wegens de slechte vooroorlogse toestand (slechte afzet, lage prijzen) aan de rand van de afgrond stonden. Door weliswaar de verplichte leveringen, waardoor de afzet verzekerd was, en de rendabele vastgestelde prijzen, had men een verzekerd inkomen. Maar vooral de verkoop op de zwarte markt van alles wat ze produceerden tegen uitzonderlijk hoge prijzen, legden hen geen windeieren.

Dit gold eveneens voor de georganiseerde zwarthandel waar sommigen fortuinen vergaarden.

Het gebeurde soms wel dat men uit onderlinge naijver werd verklikt of per toeval opgepakt en in de gevangenis belandde.

Voor de Duitsers was de zwarthandel een zware misdaad. Er werden soms gevangenen uit de Belgische gevangnissen gehaald en naar Duitse werkkampen gedeporteerd. Sommigen kwamen terug als politieke gevangenen en wisten zich als dusdanig te laten erkennen.

De bezetter wist uit deze collaboratie heel wat munt te slaan. Met medewerking van de collaborerende leiders werden heel wat militaire en paramilitaire organisaties opgericht. Ook velen traden toe tot de bestaande Duitse organisaties zoals Organizacion Todd of NSKK (National Sozialistische Kraftfahrer

Duitse propaganda-affiche voor vrijwillige arbeid in Duitsland.

Korps).

Tienduizenden jongeren droegen een of ander uniform, zowel in Vlaanderen als Wallonië, van de hoogste tot de laagste klassen, de meesten uit overtuiging, anderen voor het avontuurlijke, en nog anderen uit profitaat.

De hogere Duitse overheid (Von Falkenhausen) liet zich misprijzend uit over sommige vormen van collaboratie.

Door de vele opeenvolgende Duitse nederlagen had de collaboratie heel wat aan aantrekkingskracht verloren. Toch trokken tot 1944 nog steeds vrijwilligers naar het instortende Russische front.

Tewerkstelling in Duitsland

Reeds in de eerste maanden van de bezetting werd door de Duitsers een wervingscampagne op touw gezet voor de tewerkstelling in Duitsland.

Door de vooropgestelde hogere lonen, betere werkomstandigheden en sociale voordelen, meldden zich velen aan. Met volle treinen reden ze oostwaarts naar alle hoeken van Duitsland, naar alle geledingen van de industrie. Maar ook bakkers, slaggers en allerlei ambachtslui waren welkom en vulden de leeggekomen plaatsen van de naar het leger opgeroepen mensen. Ook jonggehuwden waren welkom, en menig koppel vertrok en kon er aan de slag.

De wervingscampagne wierp vruchten af en werd verder doorgevoerd met propagandafilms in de bioscopen. In ieder station en op vele andere plaatsen hingen affiches met een lachende arbeider op onder de leuze "Hij lacht. Hij is gelukkig. Hij werkt in Duitsland".

Velen vonden daar een goede job. Wanneer ze in verlof kwamen, zetten zij jonge familieleden en vrienden aan om mee te gaan. Vanaf begin 1942 echter, door de geallieerde bombardementen, luwde de uittocht en viel korte tijd later praktisch helemaal stil.

Men had in Duitsland steeds meer nood aan arbeidskrachten en de bezetter schakelde over naar de verplichte tewerkstelling.

In oktober 1942 verscheen er een Duitse verordening waarbij alle Belgen tussen 18 en 35 jaar konden worden opgeëist tot verplichte tewerkstelling in

Duitsland. Er waren toen al heel wat van onze landgenoten in Duitsland tewerkgesteld.

Er werden veel jonge mannen en ook meisjes opgeëist en gedeporteerd naar Duitsland. Vooral mechaniciens, maar ook textielarbeid(st)ers werden, na een zestal weken herscholing, weggevoerd en meestal in de Duitse vliegtuig-industrie tewerkgesteld. Ook van de Duitse werven in Noord-Frankrijk werden veel jonge Belgen (Vlamingen) gedeporteerd.

Vanaf oktober kwamen de oproepingsbevelen per gemeente om zich aan te melden op de *Werbestelle*, Kalanderberg 1 te Gent.

Begin 1943 kwam mijn tante Marie Rogghe, echtgenote van Leon Michiels (broer van mijn vader) op bezoek bij ons en zei me dat ze kon zorgen voor een vrijstelling van opeising via een relatie tot bij Herr Müller, hoofd van de *Werbestelle* Gent. Hoewel ik doodsbang was van een deportatie, wilde ik daar niet op ingaan. Ik wilde hier niet vrij rondlopen, terwijl anderen werden weggevoerd.

Gevlucht naar Frankrijk

Het werd maart 1943 en wij hadden nog geen oproepingsbevel ontvangen in Vosselare (waarschijnlijk gebeurde de oproeping alfabetisch per gemeente). Mijn vriend Julien D'Haese uit Vosselare, ook 18 jaar oud, kwam mij opzoeken en vroeg mij wat ik van plan was. Ik zei hem dat ik nog niet wist wat ik zou doen maar dat ik mij in ieder geval niet zou aanmelden en desnoods zou onderduiken. Voor hem was het reeds geregeld, hij zou naar Frankrijk trekken bij zijn oom Jules Stofferis in Cohan, een dorpje in de streek van Reims, waar hij op de hoeve kon werken. Hij stelde me voor met hem mee te gaan wat ik onmiddellijk aanvaardde. Ik zou daar in de buurt op een bouwwerf kunnen werken. Dit moest strikt geheim gehouden worden want men wist maar nooit dat verraad onze vlucht kon verijdelen.

Het grote probleem was hoe wij over de allicht streng bewaakte grens konden geraken. Maar ook daar was voor gezorgd.

In de omgeving van Cohan werkten heel wat arbeiders uit de Nevelse Zei- en Blasiusdriesstraat (den Hul) bij de Belgische (ik meen Gentse) firma Van Belle, voor Frankrijk met zetel in Beauvais. Deze aannemersfirma van grond-

en bouwwerken bouwde daar mee aan een Duitse luchtmachtbasis (sein- en observatieposten).

Omstreeks einde maart kwamen enkele van de Nevelse arbeiders in verlof. Zij zouden zorgen voor enkele blanco verlofpassen waarmee wij met wat geluk de grens zouden oversteken.

Het vertrek was voorzien op maandag 5 april 1942. De fiets werd nagezien en voorzien van een tas, de rugzak werd volgepropt met werk- en onderkledij, een opgerolde deken en alles wat men voor een lang verblijf nodig heeft. Mijn oude schoolboekentas bevatte een metalen drinkfles, een eetketeltje en wat dagproviand.

Op zaterdag 3 april bracht de veldwachter mijn oproepingsbevel voor de *Werbestelle*. Op zondagvoormiddag ging ik afscheid nemen van enkele vrienden en zo kwam ik bij de 21-jarige André Verbrugge, ook opgeroepen voor arbeidsdienst. Ons gesprek ging vanzelfsprekend over wat we zouden doen met het oproepingsbevel. Toen hij vernam dat ik 's anderendaags zou vertrekken naar Frankrijk was zijn besluit onmiddellijk genomen, hij zou meegaan. Ik had die reactie niet verwacht en had een beetje wroeging dat ik het verklapt had. Toen ik in de namiddag aan Julien D'Haese zei dat ook André Verbrugge meeging, was hij daarover niet zeer opgetogen.

De goedgehartige André Verbrugge - hij had veel gelijkenis met Fernandel - gedroeg zich soms wel losbollig en avontuurlijk; op school kreeg hij trouwens de bijnaam "Zotte Manse". Alhoewel hij anti-Duits was gaf zijn gedrag soms aanleiding tot enige dubbelzinnigheid. Ook zijn kledij wekte bij wie hem niet kende soms argwaan. Hij droeg hoge zwarte schoenen met kopspijkers op de zolen (zoals de Duitse soldaten), zwarte lederen beenlappen, een zwarte geribd fluwelen ruitersbroek en een zwart kort lederen jasje: hij leek wel op een lid van een of andere Duitse of collaborerende para-militaire organisatie. Hij was enkele jaren ouder dan D'Haese en mij, had ook wat meer lef en durf en was soms wel onbezonnen. Hij sprak vloeiend Frans, Duits en Engels en was op dat punt onze meerdere. Zelf sprak ik wat school-Frans en wat Duits had ik geleerd door contact met Duitse soldaten.

Vroeg in de morgen van maandag 5 april 1943 kwamen Karel Kneuvelds, Julien D'Haese, André Verbrugge (in de hierboven beschreven kledij) en

Kaart van het gebied rond Reims waar ik verbleef en werkte.
(Uittreksel "Carte Michelin, n° 56", 1991)

ikzelf samen met de arbeiders uit Nevele. Karel Kneuvelds, een goed en bezadigd man van ongeveer 40 jaar had voor de nodige papieren gezorgd en was ook onze leidsman.

Met volgepakte fietsen reden we naar het station van Deinze. De bagage werd van de fietsen geladen en de fietsen zelf gingen in de goederenwagon. De trein stopte in ieder station en bereikte tenslotte het grensstation Herseeuw (Herseaux).

Met een bang gevoel reden we met de fiets naar de grensovergang. Het was een smalle voetgangersdoorgang waar Franse douaniers en gendarmen de papieren (niet grondig) controleerden. Duitse militairen hielden van op afstand schijnbaar onverschillig de gang van zaken in het oog. Met schrik om het hart gingen we door de controle en stonden in Frankrijk.

Met een zucht van verlichting reden wij richting Rijsel-station. Het was reeds avond toen wij daar aankwamen en aangezien de trein voor Reims pas 's anderendaagsmorgens vroeg vertrok, moesten wij overnachten in de wachtzaal van het station.

Hoewel het een zeer groot lokaal was, zat de wachtzaal eivol met reizigers, vooral in Frankrijk werkende Vlaamse arbeiders. Wij konden er een tafel bemachtigen, spraken de knapzak aan en zouden proberen met het hoofd op de tafel een beetje te slapen. Door spanning en schrik kwam daarvan niet veel in huis; ook onze bagage moesten we in de gaten houden, het was tenslotte ons ganse hebben en houden.

Naast mij zat een vreemde man die op een zeker moment zijn linkermouw oprolde, uit een doos een doktersspuit nam, deze voltrok met een vocht, en zichzelf een inspuiting toediende. Ik voelde mij alles behalve op mijn gemak. De man merkte dit en legde mij uit dat hij suikerziekte had.

Aan de andere kant van tafel zal een jong Frans koppel. Wij zaten allen zeer dicht bij elkaar. Ik zag dat daar wel wat gewriemeld werd wat die dame niet beviel. Plots schoot de man in een Franse colère en riep *C'est ma femme nom de dieu*. Alles werd meteen rustig.

's Morgens op de trein naar Reims was het een sleuren, duwen en trekken om er met onze bagage op te geraken en een zitplaats te bemachtigen. Door het vuile Noordfranse industriegebied bereikten we Reims.

Vergeleken met het industriegebied in het noorden was Reims een mooie stad met brede lanen en prachtige gebouwen. Wij stonden op een plein onze bagage wat aan te spannen, toen een oude man naar mij toe kwam, mij aankeek en zei “*Vlamingen*”. Ik was aangenaam verrast in eigen taal te worden aangesproken en vroeg hem wat hij hier in Reims deed. Hij zei dat hij hier in een bejaardentehuis verbleef en afkomstig was van St.-Denijs-Westrem.

Op de fiets ging het verder richting Soissons. In dit heuvelachtig gebied met een harde wind op kop en af en toe een regenbui was het hard fietsen. Verbrugge had een goede toeristenfiets met versnellingen maar door het vele schakelen lieten de versnellingen het afweten en moest hij net als wij flink op de pedalen duwen.

Na een 20-tal kilometer, rechts van de hoofdweg, lag het dorpje Breuil-sur-Vesle, veel groen, weinig gebouwen en de resten van wat eens een dakpannen-fabriek was geweest.

Verblijf in Frankrijk

De Vesle (in het Frans uitgesproken als “Vijl”) is een riviertje dat ontspringt in de hoogvlakte voorbij Reims. Het was in Breuil een vijftal meter breed en ongeveer 80 cm diep, tamelijk snelstromend met zeer zuiver water. In Breuil, vlakbij de Vesle, stonden twee grote villa’s, in het Frans *manoir* genoemd, in een grote verwilderde tuin. Dit zou ons verblijf worden. Er werd afscheid genomen van Julien D’Haese, die met een begeleider verder trok naar zijn oom Jules Stofferis.

Op de eerste verdieping van het kasteeltje dichtst bij de Vesle, was een grote kamer die vol stond met houten stapelbedden, wij kregen er een toegewezen. Iedereen sliep op strozakken, maar wij hadden noch zak noch stro, en zouden dan maar op de blote planken slapen, Verbrugge bovenaan en ik in de onderste bak.

Reisgoed werd onder het bed gestopt en de kleren werden aan spijkers op de hoeken van het bed opgehangen. Na een nacht van draaien en keren - de planken waren hard - en denkend aan thuis en aan het zachte bed, werden we heel vroeg in de morgen wakker.

Ons ontbijt en de mondvoorraad voor op het werk moesten we zelf klaarmaken. De eerste dag gingen wij nog niet naar het werk. Karel Kneuvelds zou ons aanmelden zodat wij de dag nadien zouden meekunnen naar de werf.

In ons verblijf was er geen stromend water. Wij waren dus aangewezen op de Vesle. Staande op wat puin van wat eens een stenen brugje was geweest, met de voeten in het water en ontbloot bovenlichaam wasten wij ons met het ijskoude water. Een keteltje water werd meegenomen om koffie te zetten of beter "malt", een mengsel van gemalen gebrande gerst en cichorei. Het water werd op een klein elektrisch vuurtje gekookt en in een geleende koffiekann opgegoten. Het ontbijt zelf bestond uit de van huis meegebrachte voorraad. Toiletten, of iets wat er op leek, waren er niet, dus gebruikten we maar het groene struikgewas.

In de loop van de dag gingen wij het dorp verkennen. Het was er stil. Wij gingen langs kleine arbeidershuisjes, destijds opgetrokken voor de arbeiders van de pannenfabriek, maar nu bewoond door arme kinderrijke families. Het hele dorp gaf een verwaarloosde en desolate aanblik, geen hoeven, geen winkels. Rond het kerkje stonden wel enkele huizen die er wat netter uitzagen, onder meer de "*Mairie*" of gemeentehuis.

Verbrugge wilde er binnengaan om de burgemeester te spreken, onze situatie uit te leggen en eventueel te horen of hij voor ons iets zou kunnen doen. Ik kon hem daarvan weerhouden door hem erop te wijzen dat die burgemeester wel eens collaborateur kon zijn, en het gevaar bestond dat wij op die manier in handen van de Duitsers zouden vallen.

Wij zorgden ondertussen voor stro voor op onze planken en konden 's avonds kennis maken met de Nevelaars, een twintigtal die ik allemaal kende. We moesten tijdig in bed want de volgende dag moesten we mee naar het werk.

's Anderendaagsmorgen vroeg uit het stro, wassen, eten en knapzak mee op de fiets. Onder begeleiding van onze leidsman Karel reden wij richting hoofdweg door het dorpje Unchair. We hadden er weinig aandacht voor het oude kerkje en de oude vervallen hoeven, want nu ging het ongeveer vier kilometer bergop. De laatste 500 meter gingen steil omhoog tot aan de bouwwerf. Voor onze ogen ontrolde zich een wijds landschap, omgeploegde velden zo ver het oog reiken kon, geen huis, geen boom, geen hoeve.

Rechts van de weg lag de vele hectaren grote bouwwerf. Houten gebouwen in opbouw, mensen gravend in putten, een drukte als in een mierennest. Het was een bouwwerf met weinig comfort voor de arbeiders: eten in open

lucht en voor de natuurlijke behoefte waren wij aangewezen op de “*latrine*”. Dit was een put, ongeveer 10 meter lang, 80 cm breed en anderhalve meter diep. Dwars over de put lagen om de 30 cm, 20 cm brede planken, waarop men moest neerhurken. Het was een riskante onderneming, niets voor mij, maar zo te zien werd de constructie toch veel gebruikt. Aan de achterzijde lag de uitgegraven grond in een berm opgestapeld, min of meer als beschutting tegen wind en onbescheiden blikken.

Op het verste gedeelte stonden reeds een aantal afgewerkte houten barakken van ongeveer 8 op 20 meter. Ze dienden als werk-, leef- en slaappleats voor jonge in luchtmachtblauwe uniform geklede Duitse vrouwen, de zogenaamde “*Blitzmädel*”. Ze werden zo genoemd omwille van de (goudkleurige) bliksemschicht op hun kepi en kraag. Ze bemanden bij de luchtmacht (*Luftwaffe*) sein-, zend- en observatieposten. Deze barakken waren iets afgelegen zodat er geen contact was met de arbeiders.

De werfdirectie werd waargenomen door vier Duitse burgers, waaronder een met de bijnaam “Canard” omdat zijn hoofd en hals deden denken aan een gans en bij het gaan waggelde hij. Deze “Canard” kon brullen dat men het over de ganse werf hoorde.

Na onze aanmelding kregen we ieder een schop en werden ingedeeld bij een ploeg die grote putten moesten graven, ongeveer 8 bij 8 meter en een goede 2 meter diep, waarin later een bunker werd gebouwd. Behalve een paar betonmolens waren er geen bouwmachines, alles moest met mankracht gebeuren.

In onze put, die reeds een halve meter diep was, werd eerst met de spade een steek uitgegraven, waarna wij met de schop de losse aarde naar boven moesten gooien. Daar stonden een paar mannen, o.a. Verbrugge, die nog nooit met een schop gewerkt hadden. Er werd niet hard gewerkt, ieder had wel een verhaal of een mop te vertellen, en de werken vorderden dan ook zeer langzaam. Men moest wel de opzichters gadeslaan, als die naderden riep men “*vingt deux*”, dat was het sein om aan het werk te slaan. Toen het fluitsignaal weerklonk werd het gereedschap wat proper gemaakt en in een keet opgebor-gen.

Wij namen vlug onze spullen, sprongen op de fiets en zonder een pedaaltrap vlogen we naar beneden aan een duizelingwekkende snelheid. Ons stuur trilde, de hele fiets daverde alsof hij elk ogenblik ging uiteenspatten. Het was een rechte weg en zonder een enkele trap bereikten wij de hoofdweg N31.

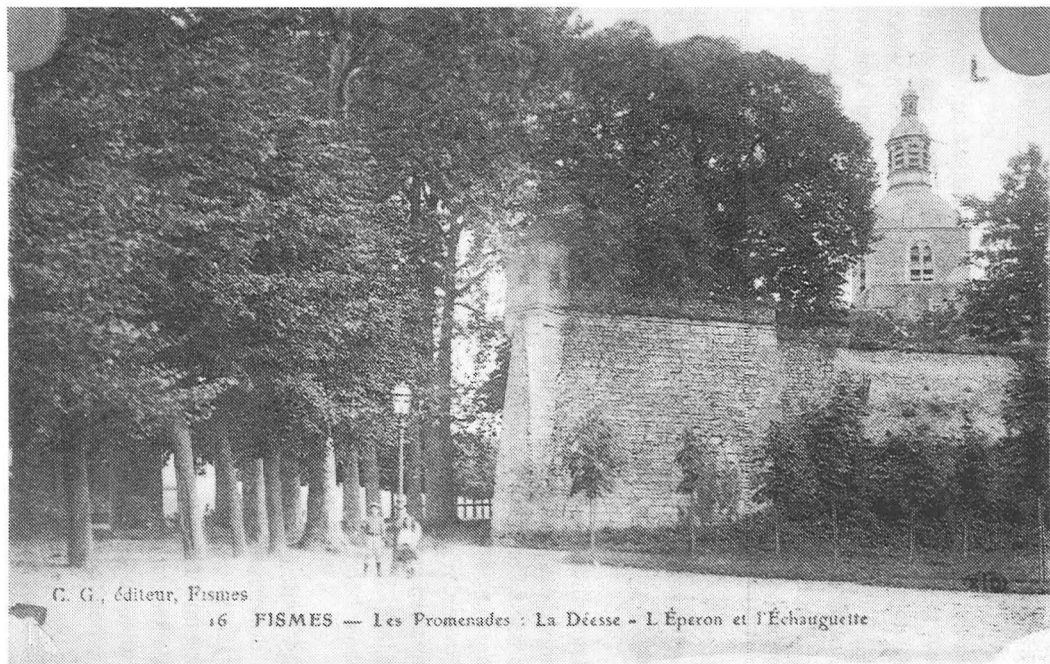
's Avonds kregen we wat warm eten dat daar door Vlaamse arbeidervrouwen werd bereid en een stuk brood. Dit was ontoereikend voor een ganse dag. Gedroogd vlees, worst, schotelvlees, conserven en broodbeleg waren van thuis meegebracht, maar brood moest ter plaatse zelf gebakken worden. Iedereen kocht dan ook een voorraad meel of tarwe bij Vlaamse boeren uit de omgeving. Voor het malen van de tarwe beschikten we over een primitieve metalen handmolen.

Verbrugge en ikzelf moesten dus ook zo spoedig mogelijk voor onze voorraad meel of tarwe zorgen. We zouden dit gaan kopen bij Jules Stofferis in het 20 km verdere gelegen Cohan, waar onze vriend Julien D'Haese verbleef.

De zaterdagmiddag vertrokken wij per fiets richting Fismes. Op onze weg passeerden wij een fietsenzaak waar Verbrugge zijn defecte versnellingsapparaat liet herstellen. Dit kon echter niet meteen gebeuren en hij kreeg een vervangingsfiets, een aftands damesfietsje voorzien van voor- en achterrem. Onze tocht voerde ons langs het op een steile hoogte gelegen dorpje St.-Gilles, verder langs een eenzame weg naar Longeville, een dorpje met een drietal hoeven en langs Dravegny tot Cohan. Bijna alle daargelegen hoeven werden door Vlaamse boeren uitgebaat.

In een met stallen en loodsen ommuurde hoeve met een inrijpoort met vierkante duiventoren, woonde onze vriend D'Haese bij zijn oom. Wij werden er zeer goed ontvangen. Jules Stofferis was een jeugdvriend van mijn vader en kwam ieder jaar naar Vosselare ter gelegenheid van de septemberkermis. We kregen er te eten, grote bijna witte boterhammen met vlees en kaas. Het smaakte heerlijk. Julien D'Haese was al goed ingeburgerd en toonde ons met fierheid zijn gespan, drie robuuste paarden, waarmee hij de velden bewerkte.

Op de meeste hoeven had men toen ook heel wat ossen in dienst. Zware witte sterke beesten die niet trokken als een paard maar met een houten tuig op de kop via een lange dissel wagens, ploegen of rollen heel traag vooruit duwden.

C. G., éditeur, Fismes

16 FISMES — Les Promenades : La Déesse - L'Éperon et l'Échauguette

Fismes, nabij Reims. (Verzameling Marcel Michiels)

Daarachter liep iemand met een zeer lange stok waarop een scherpe punt was bevestigd waarmee hij de ossen leidde. Zo iemand noemde men een ossestekker.

We namen dankbaar afscheid van onze vrienden en vertrokken met elk 5 kg tarwe.

Langs dezelfde eenzame en verlaten weg reden we terug tot St.-Gillis, nu de steile berg af. We lieten onze fietsen vrij lopen tot een zo hoog mogelijke snelheid. Opeens was er voor ons een haakse bocht naar links. Ik remde wat af met mijn achteruittraprem. Verbrugge trok misschien wat te bruusk zijn beide remmen dicht maar ze werkten niet meer. Ik kwam naast hem rijden en zag zijn verkrampte gezicht. Wij naderden de bocht die was afgezoomd met een dikke natuurstenen muur met grote drinkbak voor de paarden. Recht voor de bocht, naast de waterbak, was de oprit van een hoeve. Krampachtig poogde Verbrugge beurtelings met een voet zijn snelheid af te remmen, het vuur spatte uit zijn met spijkers beslagen schoenen. Hij zag de reddende oprit van een hoeve in de bocht, rukte zijn stuur naar rechts, reed door een greppel, wipte van het zadel omhoog, viel met de linkerdij terug op het zadel. Half van de fiets hangend belandde hij boven op de mestvaalt van de hoeve. Zonder dat hij ten val was gekomen stond hij daar met een lijkleek gezicht met de fiets aan de hand. De boer sloeg verbouwereerd de armen in de lucht en riep iets wat ik niet verstond waarna Verbrugge hem uitleg gaf. Verder naar Fismes legden wij de weg meestal te voet af want bergaf konden en durfden wij niet meer rijden. In Fismes werd de ondertussen herstelde fiets opgehaald en reden wij verder naar ons verblijf.

's Anderendaags was het bakdag. Er moest dus gemalen worden. Samen met de zesentwintigjarige Edmond De Paepe uit Nevele zouden wij de karwei klaren. De op een kleine tafel vastgeschroefde molen had bovenaan een trechter waarin een handvol graan werd gedaan. Terwijl de ene de zwengel draaide moest de andere op de tafel zitten om de molen op zijn plaats te houden. Beurtelings werd gedraaid. Ik kreeg de zwengel met moeite rond. Het was vooral de sterkere Edmond die het zware maalwerk deed. Wij maalden tot wij ieder 2 kg zeer grof meel hadden. We kneedden nu onze deeg tot een ronde vorm van ongeveer 30 cm doorsnede en ongeveer 8 cm hoogte en gaven het een merkteken zodat wij later ons eigen brood konden herkennen. Ondertussen hadden anderen de oven (gebouwd in een kelder van de naaststaande villa met bakstenen en leem door Nevelse metselaars) warm gestookt met ter plaatse gevonden hout. Na een uurtje bakken werd onze inzet beloond

met een brood dat even plat was als het in de oven was gegaan. 's Anderendaags reeds bij de eerste snede viel het brood in twee schijven uiteen.

Verbrugge had aan de bakoperatie niet deelgenomen daar hij de dag nadien naar huis vertrok om zijn 18-jarige, ook opgeëiste, broer Edgard te halen. Deze was ondertussen reeds opgevorderd om zich naar Hannover te begeven. Hij vertrok 's morgens naar Jonchery, het dorp waar de burelen van de firma Van Belle gevestigd waren, om vrijgeleiden te halen en vertrok dan vanuit Fismes met de trein naar België.

Op de bouwwerf vroeg men waar mijn vriend was. Ik legde hen uit dat hij zijn broer naar hier zou halen, maar dat het goed mogelijk was dat hij met zeven man zou terugkomen.

Enkele dagen later stond ik in de bunkerput dicht bij de toegangsweg. Ik zag er eerst Edgard Verbrugge (19) met de fiets aan de hand, gevolgd door Gilbert Van den Bossche (19), André (19) en Georges (21) De Keyzer, Philemon Van Speybroeck (22), Jozef Joos (22), allen uit Vosselare, mijn neef André Verplaetse (19) uit Hansbeke en als laatste André Verbrugge. Mijn voorspelling klopte, zeven man had Verbrugge meegebracht.

Tegenover het station van Fismes had André Verbrugge een klein hotel "La Petite Vitesse" helemaal gehuurd, ook voor mij had hij een bed voorzien. Hijzelf zou op de werf niet meer werken, maar zorgen voor warm eten als wij 's avonds na het werk aankwamen. En inderdaad, verrassend stond er een lekkere warme maaltijd klaar.

Verbrugge had ons met onze paspoorten op het stadhuis laten inschrijven en had meteen rantsoeneringskaarten gekregen, waarop hij een grote voorraad had gekocht. Alle kosten werden door negen gedeeld en wij gaven aan Verbrugge een vergoeding voor zijn werk. En het moet gezegd, Verbrugge kookte goed. Ik had weer een comfortabel bed en 's avonds konden we gezellig babbelen in onze grote woonkamer.

In groep, wat een zelfzekerder gevoel gaf, trokken wij 's morgens naar het werk, een tiental kilometer met de fiets,

Op een hoogte aan de achterzijde van de werf legde mijn neef André Verplaetse een moestuin aan. Wij aten 's middags samen. Van de opzichter

kreeg hij de toestemming om een tweede man te zoeken en gaf mij aan. Dat beviel mij niet zo goed daar hoog en bloot in het zicht van iedereen.

Wij spitten een beetje en rustten veel, tot plots de bulderende stem van onze opzichter ons dreigend toeriep. Ik liet mijn neef zijn werk en trok terug in de bouwput, het was daar veiliger.

Daar kwam een Elzasser, nogal gevreesd voor zijn manier van optreden, mij weghalen. Hij leidde mij naar een barak waar een man een schoorsteen aan het metselen was. Ik moest die man voorzien van bakstenen en mortel. Op een draagplank werden een 20-tal zware bakstenen gestapeld; schouder eronder, evenwicht gezocht en weg was ik met de stenen.

Aan de voet van de steiger lagen reeds wat bakstenen met daarop enkele houten planken. Ik hurkte neer, zette mij op een knie, en liet mijn lading vallen. Op datzelfde moment kreeg ik een klap tegen mijn hoofd en zag duizende sterren. Duizelig voelde ik aan mijn hoofd en voelde een flinke buil. Ik keek naar omhoog daar ik dacht dat die metser een steen had laten vallen, maar de man werkte gewoon verder en had niets gemerkt. Toen besepte ik dat door de stenen te laten vallen een plank opgewipt was en met kracht tegen mijn hoofd was geslagen. Nog steeds duizelig verliet ik de barak, nam een paar planken, legde die op de schouder en liep rond op de bouwwerf. Niemand zei iets want ik was steeds bezig.

Terug naar huis met verlof

Toen ik daar drie weken was vernam ik van enkele arbeiders, waaronder een 5-tal Nevelaars, dat ze niet op verlof mochten gaan, hoewel ze er na acht weken arbeid recht op hadden. 's Anderendaagsmorgen zouden ze naar Jonchery gaan en er desnoods met geweld een verlofpas afdwingen. Ik wilde ook dolgraag eens naar huis en besloot met die mannen mee te gaan. 's Morgens reed ik naar Breuil, voegde mij bij de mannen en wij reden naar Jonchery. In een gehuurd woonhuis was de benedenverdieping ingericht als burelen. De mannen trokken er binnen en eisten een verlofpas, wat hen niet meteen werd toegestaan. Met bedreigingen en harde woorden werd het drietal bedienden gedwongen de verlofpassen uit te schrijven, ook ik profiteerde mee. Ik liet mijn fiets over aan de zorgen van een jonge Vlaming die daar in de tuin werkte en vroeg hem ervoor te zorgen dat hij terecht kwam bij de kameraden in Fismes, wat hij gedaan heeft.

Wij gingen ons dan meteen verstoppen, wat nodig bleek, want een tijdje later hoorden wij in de straat het bekende geronk van de Citroën waarmee de Duitse werfleiders zich verplaatsten. Wij zagen hen het bureel binnengaan en na een paar minuten terug buiten komen. Toen reden ze enkele ronden in het dorp en verdwenen. Toen wij er min of meer zeker van waren dat alles veilig was, trokken wij naar een café aan het station van Jonchery.

Op de middag namen wij de trein naar Reims, vandaar ging het naar Charleville-Mézières, in de Franse Ardennen, niet ver van de Belgische grens. Overal waren de stations overvol met reizigers. Toen de trein stopte was het dan ook een trekken en duwen op erop te geraken en een goede plaats te bemachtigen.

Het was een wagon met compartimenten. Alle zitplaatsen waren volzet. Ik schoof door in de zijgang tot ongeveer in het midden. Ook hier liep het na enige tijd vol en men kon zich met moeite nog bewegen.

Voor de buitenvensters was een koperen buis als handgreep bevestigd. Ik wilde mijn boekentas ergens dicht bij mij kwijt spelen en zette ze tegen de ruit op de buis. Wat ik niet had gezien, en tot mijn grote ontzetting, was dat de ruit helemaal naar beneden gelaten was. Mijn boekentas met proviand en drinken tuimelde naar beneden tussen de sporen. Op het tegenoverliggende perron, een tiental meter verwijderd, stonden ook heel wat mensen op de trein te wachten. Ik schreeuwde om aandacht. Een heer keek naar mij en ik wees in de richting van mijn boekentas. De welwillende heer sprong op de sporen en reikte mij de boekentas aan.

De treinen reden toen zeer traag en het was reeds avond toen wij onze bestemming Charleville-Mézières bereikten. Wij zouden overnachten in de grote wachtzaal van het station maar die was volzet. Er heerste daar een plezierige sfeer en er werd hard gelachen. Dat trok mijn aandacht en ik ging kijken naar de reden daarvan. Aan een tafel zaten twee mannen, een met kalend hoofd op tafel liggend met naast hem een paar lege wijnflessen. Naast hem, op waggelende benen, stond zijn reisgenoot met een volle fles wijn in de hand allerlei gebaren makend. Tenslotte doopte hij zijn vriend met wijn terwijl hij zei *Ik doop u in de naam des vaders...* Ik ging dan maar in de ingang van de wachtzaal liggen, mijn hoofd op mijn boekentas, en probeerde te slapen op de kille stenen vloer.

's Morgens namen we de trein naar Brussel. Het was een grensoverschrijdende trein, dus ook grotendeels een smokkeltrein. In ons gezelschap zaten een aantal vrouwen van Russische afkomst die in de streek van Charleroi woonden en bijna allen in verwachting waren.

Van de Nevelse vrienden waren enkele reeds door de Duitsers naar Rusland gedeporteerd waar ze ingelijfd werden bij de *Organisation Todt*. Daar hadden ze wat Russisch geleerd. Ze wisselden enkele woorden, vanzelfsprekend niet de mooiste, met deze vrouwen. Deze bleken daar niet mee opgezet en replikeerden venijnig.

Bij het naderen van de grens zagen wij hoe de vrouwen hun dikke buiken "in orde brachten" en stelden vast dat de zwangerschap maar schijn was en uit smokkelwaar bestond. De Belgische tolbeambten controleerden de reizigers maar keken niet zo nauw. Het kon hen blijkbaar weinig schelen.

Langs de Maas via Dinant en Namen, waar onze Russische reisgenoten uitstapten, reden we naar Brussel.

Ik was gelukkig toen ik na 20 avontuurlijke dagen weer in Vosselare aankwam. Mijn verlof pas was goed voor een week, maar ik besloot er nog een week bij te nemen.

Op de normale vertrekdag reed ik met de tram naar Gent en gaf er aan de mannen die vertrokken in het St.-Pietersstation de boodschap mee voor mijn vrienden dat ik maar de volgende week zou komen.

Opnieuw trokken een paar opgeëiste jongens mee naar Frankrijk, waaronder Gaston Delmeire en de gebroeders André (21) en Gaston (19) Coussement uit de Moerstraat te Drogen (Baarle). Ze waren burens van de gebroeders De Keyzer en van Ph. Van Speybroeck.

Reeds dezelfde avond vernam ik dat in het station van Kortrijk alle jonge mannen tussen 18 en 35 van de trein waren gehaald en opgesloten. Ze mochten hun thuis verwittigen om eventueel klederen en eten te brengen. Na een paar dagen werden ze op de trein gezet en onder bewaking naar Duitsland afgevoerd. Gaston Coussement kwam na de bevrijding ziek naar huis en is aan de gevolgen ervan overleden.

Ik had het grote geluk niet met die trein te zijn meegereisd. De Duitsers moeten ondervonden hebben dat vele onderduikers langs deze weg het land ontvluchtten, want ook de volgende dagen gingen de razzia's door. Ik kon dus voorlopig niet weg en moest een andere vluchtroute zoeken.

Wordt vervolgd.
Marcel MICHIELS, Vosselare

Nevelse arbeiders die in Breuil verbleven in april 1943

De gebroeders KNEUVELS Karel, KNEUVELS Cyriel, KNEUVELS Leons, KNEUVELS Achiel (*).

De gebroeders SLOCK Maurice (bijgenaamd Poezie) en SLOCK Julien (bijgenaamd Muis).

De gebroeders KNEUVELS Adolf (bijgenaamd Braet) en KNEUVELS Prosper.

Verder ook nog TELLEIR RENÉ (*), DE PAEPE EDMOND (*), SLOCK Maurits, DE VOS Jozef (bijgenaamd Jef De Gentenaar), VANDORPE Frans, DELMEIRE Gaston (deze laatste werd samen met de gebroeders Coussement in Kortrijk van de trein gehaald en naar Duitsland gedeporteerd) en de jongste van de groep DELAHAYE Achiel (°1925).

(*) Deze jongens waren samen met nog drie andere Nevelaars reeds in 1941 vanuit Noord-Frankrijk naar Rusland gedeporteerd waar ze ingelijfd werden bij de *Organisation Todd (O.T.)* en er tot september 1942 verbleven. Met dank aan Achiel Delahaye voor de inlichtingen.

ERRATA

M.MICHIELS, *Oorlogsbelevissen van Marcel Michiels, deel 2*, jrg. XXVI, Afl. 1:

blz. 51, par. 2, lijn 1: Fichtner i.p.v. Fichner
blz. 59, noot (1), lijn 6: franc-tirreurs i.p.v. france tirreurs

HUGO CLAUS IN SINT-MARTENS-LEERNE (1946-1947)

Bijna vijftig jaar geleden heeft Hugo Claus (°1929) een korte periode verbleven in Sint-Martens-Leerne (1).

Na de bevrijding in september 1944 kwam moeder Claus, m.n. Germaine Vanderlinden, inwonen bij haar moeder in Astene (weduwe Julienne Santens). Vader Jozef Claus, drukker-uitgever van beroep, was immers opgesloten wegens collaboratie met de bezetter. Later bleek dat die eerder bescheiden was geweest.

Hugo Claus en zijn broers werden ingeschreven in het Sint-Hendrikscollege van Deinze. Hugo vond zijn draai niet in de vierde latijnse, die hij trouwens dubbelde. Toen de kunstschilder Antoon De Clerck hem aanmoedigde om het college te verlaten viel dat niet in dovemansoren (2).

Beiden gingen uiteindelijk wonen in een kleine hoeve in de Damstraat van Sint-Martens-Leerne. Hugo Claus trok in 1946 met zijn hele hebben en houden op een hondekar via Astene-sas naar Sint-Martens-Leerne.

In het bevolkingsregister van Sint-Martens-Latem staat Hugo Claus ingeschreven als student tijdens de periode 31 oktober tot 9 november 1946. Hij heeft er echter langer gewoond.

Claus schilderde en schreef in een atelier dat achter het woonhuisje was gelegen.

Hugo Claus was toen al een vrije jongen. Hij verrichtte hier en daar klussen of schilderde een landschapje. Antoon De Clerck vertelde dat hij eens met een walvisvaarder meetrok.

In die periode leerde Claus ook Roger Raveel kennen, die hem later zou introduceren bij de COBRA-groep.

De armoede sloeg echter toe. Hij verkocht zijn hond die meer at dan hemzelf en trok uiteindelijk in 1947 met de suikerarbeiders mee naar Frankrijk.

Belangrijk is wel dat zijn eerste roman *De Metsiers* (eerste titel *De Eendenjacht*) volledig is gebaseerd op een landbouwfamilie die hij in Sint-Martens-Leerne heeft gekend.

Woning in de Damstraat te Sint-Martens-Lerne waar Hugo Claus verbleef in 1946-47.
(Foto Stefaan De Grootte, Bachte-Maria-Lerne)

In dit boek over de boerenfamilie Metsiers zijn de gebeurtenissen gegroepeerd rond de liefdesrelatie tussen twee kinderen van dezelfde moeder: de achterlijke Bennie en zijn iets oudere halfzuster Ana, die in verwachting is van Vette Smelders. Bennie, die naar uiterlijk en leeftijd op de schrijver lijkt, wil de Amerikaanse soldaat Braddock uit de weg ruimen, omdat die zijn verhouding met Ana verstoort. Tijdens een nachtelijke eendenjacht wordt echter niet Jim maar Bennie doodgeschoten.

De Metsiers maakte Claus op slag bekend toen hij er de Leo J. Krijnprijs mee won. In 1950 werd de roman voor de eerste maal uitgegeven door Angèle Manteau.

Claus schreef eveneens gedichten. Een eerste dichtbundel verscheen in 1947 onder de naam van *Kleine reeks* en de tweede bundel *Registreren* zag het licht in 1948. Het zijn nagenoeg onvindbare kleinoden geworden, waarvan er amper een honderdtal verschenen.

Opvallend is dat het bandontwerp van de tweede bundel wordt betiteld als *Sint-Martens-Lerne*. Hoogst waarschijnlijk zijn de gedichten geschreven in die paar jaar dat hij in Sint-Martens-Lerne woonde. Begin 1948 verliet Claus definitief de Oostvlaamse Leiestreek en ging in Oostende wonen.

Stefaan DE GROOTE, Bachte-Maria-Lerne

Noten

- (1) Met dank voor de gegevens aan Antoon De Clerck en Roger Raveel.
- (2) Koenraad DE WOLF, *Antoon De Clerck*, NV. Blondé, 1993, blz. 25-30.

**PAROCHIALE WERKEN EN COLLECTES TE HANSBEKE
ONDER HET PASTORAAT VAN
E.H.HIPPOLIET DE HERDE (1887-1913)**

E.H.Hippoliet De Herde, pastoor te Hansbeke van 1887 tot aan zijn overlijden in 1913 (1), legde in 1890 een notitieboek aan waarin hij de jaarlijkse opbrengst van het *Werk der Vlamingen* en van de *Collecte voor de missies in Afrika (Congo)* nauwkeurig boekte. Vanaf 1905 vulde hij het register aan met de ontvangsten van andere parochiale werken en collectes.

Dit parochiaal aantekenboek is interessant omdat het een overzicht geeft van de pauselijke en diocesane werken waarvoor toentertijd op de parochie geijverd werd, en van de collectes die (daaromtrent) jaarlijks gehouden werden. Het schetst ook een eigentijds beeld van de relatieve vrijgevigheid van de parochianen voor deze verschillende parochiale werken.

Deze werken en collectes, met vermelding van de boekjaren, waren:

- Pauselijke missiewerken
  - Werk van de Voortplanting des Geloofs (1905-1913) (2)
  - Werk van de H.Kindsheid (1904-1913)
  - Werk van de Sint-Pieterspenning (1905-1912)
- Diocesane werken
  - Werk der Vlamingen (1890-1913)
  - Werk van de H.Franciscus van Sales (1905-1913)
- Diocesane collectes
  - Collecte voor de missies in Afrika (Congo) (1890-1914)
  - Collecte voor de Katholieke Universiteit (1905-1912)
  - Collecte voor het H.Land (1905-1912)
  - Collecte voor de Basiliek van Koekelberg (1911-1913)
- Vastenblok (1905-1912)

De inzamelgelden werden ieder jaar overhandigd aan de deken van het district (Nevele) of rechtstreeks per mandaat overgemaakt aan het secretariaat van het Gentse bisdom.

Werk van de Voortplanting des Geloofs (1905-1913)

Het *Genootschap tot Voortplanting des Geloofs*, opgericht omstreeks 1825 door Pauline Jaricot van Lyon, had tot doel alle missiën door gebed en aalmoezen te steunen. Mgr. Ludovicus-Josephus Delebecque, bisschop van Gent (1838-1864), maakte kort na zijn benoeming dit werk voor alle parochies van het diocees zo goed als verplicht. De leden van de vereniging verbonden zich tot het dagelijks bidden van een onzevader, een weesgegroet en het schietgebed *Heilige Franciscus Xaverius, bid voor ons*, alsook tot het betalen van een jaarlijkse bijdrage van 2,50 fr. ten bate van de pauselijke missiewerken (3).

Te Hansbeke werden de bijdragen van de leden aan huis opgehaald door een zestal ijveraarsters, die elk een gedeelte van de parochie voor hun rekening namen. Dit waren in december 1904: Sophie D'Hooghe (in plaats van D.Ranschaert), Amelie Lambrecht, Louise De Baets, Frederica Ghijssele, Celestine Wittebrood en Clemence Geirnaert (opgevolgd in 1910 door Marguerite Mortier). Bij het innen van de bijdragen voor 1914 gingen vijf medewerksters op stap: Sophie D'Hooghe en Louise De Baets waren er niet meer bij, Sophie De Vreese voor het eerst. Soms ontving een ijveraarster een bijzondere gift in plaats van de verplichte bijdrage: Amelie Lambrecht kreeg in 1908 15 fr. van Charles Van Overbeke. In de kerk stond (tijdelijk?) een offerblok waarin penningen voor het *Werk van de Voortplanting des Geloofs* konden gestort worden. Bij het ledigen van de offerbus op 7 november 1908 bevatte ze 7,70 fr., 4,36 fr. op 19 juli 1911. Ook de pastoor en de onderpastoor inden wel eens een jaarlijks lidgeld dat in 1913 nog 2,60 fr. bedroeg.

In de boekjaren 1905-1912 verzamelde men in het totaal 1.510 fr. of een jaarlijks gemiddelde van 188 fr. Het aantal leden kan dus op een zeventig geraamd worden. De laatste jaren was het totaal bedrag der bijdragen merkkelijk gedaald. In 1913, na de benoeming van E.H.Alfons Maenhaut tot nieuwe pastoor, bereikte het opnieuw het gemiddelde van de vorige jaren.

Werk van de H.Kindsheid (1904-1913)

Het *Genootschap der H.Kindsheid*, gesticht in 1843 door Mgr. Farbin Janson, bisschop van Nancy, werd in het bisdom Gent in 1847 ingesteld. Het richtte zich tot de schoolkinderen, in het bijzonder tot de leerlingen van de katholieke

scholen, om door een dagelijks weesgegroetje, een schietgebed en een maandelijks bijdrage van 5 centiem en mede te werken aan *Christus' Verlossingswerk* (4).

In het notitieboek werden de samengevoegde bijdragen van de schoolkinderen jaarlijks ingeschreven onder de benaming *klooster*. Wellicht mag men hieruit besluiten dat zowel de penningen van de aangesloten jongens als deze van de aangesloten meisjes in de meisjesschool ingezameld werden. Het geheel aan bijdragen van de kinderen beliep gemiddeld 58 fr. per jaar. In de veronderstelling dat ieder aangesloten kind de volle jaarlijkse bijdrage van $12 \times 0,05 = 0,6$ fr. bijeen spaarde, zouden er ongeveer 100 ingeschreven leden geweest zijn. Dit ledental bleef praktisch onveranderd.

Ieder jaar, op 3 mei (eens uitzonderlijk op 4 mei), werd in de kerk een (kinder?)mis opgedragen die talrijk werd bijgewoond, wellicht ook door vele parochianen. Doorgaans kwamen 175 à 200 personen/kinderen ten offer. Een jongen en een meisje deden in de kerk een rondgang met een schaal. Jongens en meisjes zaten in de kerk afzonderlijk respectievelijk aan rechter- en linkerkant. De schaal van de meisjes was doorgaans beter gespijsd dan deze van de jongens. De offergiften en de penningen in de schalen waren meestal koperen muntjes van 1 of 2 centiem en, enkele nikkelen stukjes van 5 of 10 centiem en een zeldzame keer een zilveren halve frank en frank. Samen bereikten ze een rond gemiddelde van 12 fr. ten voordele van het *Werk van de H.Kindsheid*.

De jaarlijkse bijdragen van de kinderen en van de kerkgangers op 3 mei bedroegen dus samen gemiddeld 70 fr. Graaf Bauduyn de Bousies, kasteelheer, gaf ieder jaar 50 fr. er bovenop.

Werk van de Sint-Pieterspenning (1905-1912)

Op 23 oktober 1859 werd te Gent door enkele leden van de plaatselijke *Conferentie van St.-Vincentius a Paulo* het *Werk van de St.-Pieterspenning* opgericht. In 1860 werd het in alle parochies van het bisdom ingevoerd. De leden verplichtten zich tot het dagelijks bidden van een onzevader, een weesgegroet en de twaalf artikelen van het geloof, evenals tot het betalen van een minimale bijdrage van 25 centiem per jaar. De opbrengsten van het werk werden ter beschikking gesteld van de paus (5).

Te Hansbeke haalden bereidwillige medewerksters, verdeeld in groepjes van twee, de jaarlijkse bijdragen op bij de leden aan huis. Ieder groepje ijverde in een bepaald gehucht, wijk of straat van de gemeente:

Dorp: Nathalie De Roose en Marguerite Mortier

Voorstraat: Helena De Pestel en Valerie Opsomer

Zande: Mathilde Van Hove en Amelie Lambrecht (achtereenvolgens vervangen door Amelie Van Vynckt, later door Louise Lambrecht)

Rho: Eulalie Roeland(s)

Laestraat: Maria Martens en Sophie De Graeve

Reybroek: Charlotte Van Overwalle en Louise...?

Kippendonck: Celestine Wittebrood(t) en Emma Raes

Karmenhoek: Philomena Houtekeet en Louisa De Clerck

Leykant: Pelagie Van Horenbeek (dan Louise Bockaert) en Louisa De Baets (dan Stephanie...?)

Veldstraat: Emma Maenhout en Valerie Opsomer.

In de periode 1905-1912 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse opbrengst 203 fr. d.i. 800 maal de gevraagde minimale bijdrage hetgeen laat vermoeden dat praktisch alle gezinnen van de parochie het *Werk van de St.-Pieterspenning* steunden. Toch nam de ingezamelde geldsom van jaar tot jaar af. Graaf Bauduyn de Bousies schonk ieder jaar de royale som van 100 fr. (ongeveer gelijk aan de helft van de ingezamelde bijdragen). Bovendien bracht een fundatie jaarlijks 138 fr. op ten voordele van het werk.

Werk der Vlamingen (1890-1913)

Gealarmeerd over de morele toestand van de Vlamingen te Parijs stuurde Mgr. L.J.Delebecque (met toestemming van de aartsbisschop van de Franse hoofdstad) in 1863 een priester van het bisdom Gent ter plaatse om er te ijveren voor het geestelijk heil van de Vlaamse immigranten. Op een bouwterrein in de *rue Charonne* werd voor hen een kerk opgericht. Het Belgisch episcopaat verleende zijn steun aan dit zogenaamd *Werk der Vlamingen* en in 1868 werd een eerste nationale collecte gehouden (6).

Pastoor De Herde hield de jaarlijkse omhaling op de laatste zondag van november of op de eerste zondag van december tijdens de vroegmis, de hoogmis en de vespers. De jaarlijkse opbrengst was in het laatste decennium merkkelijk kleiner dan in de eerste jaren van zijn pastoraat. Gedurende de

periode 1890-1912 werd gemiddeld 56 fr. per jaar ingezameld (exclusief enkele bijzondere giften in de eerste drie quinquennia) hetzij tijdens de vernoemde goddelijke diensten ongeveer volgens de verhouding van 40, 45 en 15%.

Werk van de H.Franciscus van Sales (1905-1913)

De H.Franciscus, graaf van Sales, werd in 1567 te Thorens (Frankrijk) geboren. Hij werd in 1602 tot bisschop van Genève gekozen. Hij was een uitstekend prediker en een geestelijk schrijver. Hij overleed in 1622.

Het *Werk van de H.Franciscus van Sales*, van Franse origine, werd door Mgr. Henricus-Franciscus Bracq, bisschop van Gent (1865-1888), in alle parochies, kloosters en scholen van het bisdom ingevoerd. Het had voor doel de gelovigen door een band van gebed en aalmoes rond hun herder te verenigen in de strijd om het behoud van het geloof. De leden verbonden zich tot het betalen van een minimale bijdrage van 60 centiemen per jaar en tot het bidden van een dagelijks weesgegroet met de aanroeping *H.Franciscus van Sales, bid voor ons*. Met collectes werden de nodige fondsen verzameld om het katholiek onderwijsnet uit te bouwen (7).

Te Hansbeke werd de jaarlijkse collecte gehouden op Sinksendag tijdens de missen en het lof. In de periode 1905-1909 brachten de schalen gemiddeld 129 fr. op waaronder wel eens een muntstuk van 20 fr. (van graaf Bauduyn de Bousies, zoals de pastoor noteerde) en meerdere stukken van 5, 2, 1 of 0,5 fr. In het daaropvolgend triënnium daalde de jaarlijkse opbrengst gevoelig tot een gemiddelde van 66 fr. Mathilde Van Hove en M.Vanden Abeele gaven ieder jaar aan de pastoor ongeveer 1,5 à 2 fr. (mogelijk de penningen uit een offerbusje). Ook het klooster overhandigde soms giften van bv. 12, 13, 17 en zelfs 34,5 fr. Deze handgiften waren waarschijnlijk afkomstig uit een offerkastje in de school en/of in het godshuis. Op 29 januari, feestdag van de H.Franciscus van Sales, werd in de kerk een gezongen mis opgedragen ter ere van de heilige. Het tarief ervan werd van het ingezamelde geld afgehouden.

Collecte voor de missies in Afrika (1890-1914)

Op de 1e of 2e zondag van het jaar hield pastoor De Herde in de kerk tijdens de missen en de vespers een omhaling voor de missies in Afrika, in het

bijzonder voor de missies in Congo. Het opgehaalde bedrag daalde van 90 à 95 fr. in de jaren 1890-1892 geleidelijk tot 30 à 25 fr. in de jaren 1911-1913. In 1914, na de aanstelling van E.H. Alfons Maenhaut tot pastoor, verdubbelde de opbrengst van de omhaling, wellicht te danken aan de krachtige oproep van de nieuwe parochieherder. De kasteelheer, graaf Bauduyn de Bousies, steunde de missies met jaarlijkse giften van 20, 30 en uiteindelijk 50 fr.

Collecte voor de Katholieke Universiteit (1905-1912)

Zoals de andere Belgische bisschoppen besloot Mgr. Joannes-Franciscus Van de Velde, bisschop van Gent (1829-1838), in 1834 tot het houden van een collecte ten voordele van de kersverse universiteit te Mechelen, later Leuven. Vanaf 1835 vond de geldinzameling jaarlijks plaats (8).

Te Hansbeke werd in de jaren 1905-1912 zowel op Palmzondag als op Pasen in de kerk tijdens de vroegmis, de hoogmis en het lof met de schaal rondgegaan. Het op Pasen omgehaalde bedrag was doorgaans iets groter dan hetgeen op Palmzondag ingezameld werd. De jaarlijkse opbrengst bedroeg gemiddeld 136 fr. Ook hier daalde het totaal bedrag met verloop van jaren van 167 fr. in 1906 tot 99 fr. in 1912.

Op een jaarlijkse inschrijvingslijst ten voordele van de universiteit kwamen in dezelfde periode vier persoonsnamen voor: pastoor Hippoliet De Herde (10 fr.), onderpastoor René Van Droogenbroeck, daarna Jozef Martens (5 fr.), Charles Van Overbeke (20 fr. van 1905 tot 1910) en ene De Pauw (eerst met 5 fr., eenmaal met 20 fr., dan met 10 fr.).

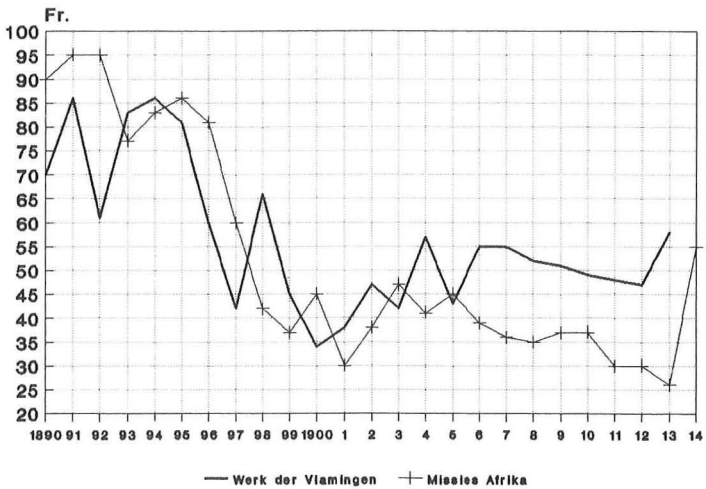
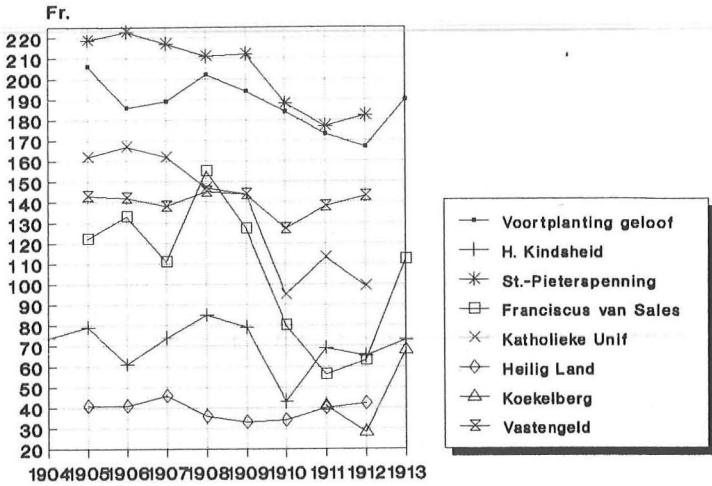
Collecte voor het Heilig Land (1905-1912)

Op één van de eerste zondagen van de paaskring (februari-maart) deed pastoor De Herde tijdens de goddelijke diensten in de kerk een omhaling ten voordele van het Heilig Land. Het ingezamelde geld schommelde tussen 46,33 en 32,63 fr. rond een gemiddelde van 36,5 fr.

Collecte voor de basiliek van Koekelberg (1911-1913)

Hoewel de bouw van de basiliek van Koekelberg pas in 1926 begon, vond in de Belgische kerken vele jaren tevoren reeds een jaarlijkse collecte plaats.

Collectes te Hansbeke

(Grafieken Lieven De Ruyck, Landegem)

Pastoor De Herde hield een omhaling in de maand juli tijdens de zondagmissen en het lof, die in 1911 40,66 fr. en in 1912 slechts 28,32 fr. opbracht. Zijn opvolger, pastoor Alfons Maenhaut, kon de parochianen er toe bewegen meer bij te dragen. De opbrengst in 1913 bedroeg 67,93 fr.

Vastengeld (1905-1912)

De veertigdaagse vasten, die begint met Aswoensdag, werd door de rooms-katholieke Kerk ingesteld als voorbereiding tot het verheven Paasfeest. Het is een tijd van gebed en boete waarin de gelovigen van 21 tot 59 jaar volgens de kerkelijke voorschriften dagelijks slechts één volle maaltijd mochten nuttigen. In de kerk stond tijdens de vasten een *vastenblok*. Degenen die van de vastenwet vrijgesteld waren, werden verzocht in de offerblok een willekeurige bijdrage te storten als vastendispensatie. Het vastengeld, voortkomend van deze vastenactie, werd aangewend voor kerkelijk werk in de ontwikkelingslanden.

Te Hansbeke, gedurende de periode 1905-1912, schommelde de opbrengst van de vastenblok in geringe mate. Het jaarlijks vastengeld bedroeg gemiddeld 140 fr.

Beschouwingen

De variatie gedurende de vernoemde boekjaren van de jaarlijkse opbrengsten van de verschillende parochiale werken en collectes wordt grafisch voorgesteld. Hierbij werden, met het oog op een onderlinge vergelijking van de ingezamelde geldsommen, enkel de bijdragen van de parochianen in aanmerking genomen (en de royale giften van graaf Bauduyn de Bousies buiten beschouwing gelaten).

Benevens deze grafieken vermeldt de hiernavolgende tabel het rekenkundig gemiddelde van de jaarlijkse opbrengsten van de werken en de inzamelingen, eveneens uitgedrukt in procenten. Bij het berekenen van het gemiddelde werden de opbrengsten van de jaren 1913 en 1914 (tijdens het pastoraat van E.H. Alfons Maenhaut) niet meegeteld.

Werken/Collectes	Gemiddelde fr.	Opbrengst %
Pauselijke werken		
Voortplanting Geloof	188	18,4
H.Kindsheid	70	6,8
St.-Pieterspenning	203	19,8
Diocesane werken		
Werk Vlamingen	56	5,5
Werk H.Franciscus	105	10,3
Diocesane Collectes		
Missies Afrika	53	5,2
Katholieke Universiteit	136	13,3
H.Land	36,5	3,6
Basiliek Koekelberg	34,5	3,4
Vastenblok	140	13,7
	1.022	100

De gemiddelde opbrengst van de verschillende geldinzamelingen loopt sterk uiteen. Het hoogste bedrag (203 fr.) is nagenoeg zesmaal groter dan het laagste (34,5 fr.) waaruit blijkt dat de parochianen duidelijk voor bepaalde werken ontvankelijker waren.

De betrekkelijke waarde van de parochiale bijdragen kan aan de hand van enkele toenmalige prijzen van produkten getoetst worden:

- 1,4 fr. voor 1 liter levertraan (1912)
- 2,1 fr. voor 1 kilogram smout (1912)
- 2,6 fr. voor 26 eieren (1912)
- 4,0 fr. voor 50 kg aardappelen (1913)
- 8,5 fr. voor 50 kg raapkoek (1914)
- 8,5 fr. voor 50 kg roggemeel (1913)

Een gezamenlijke bijdrage van de parochianen ten belope van 200 fr. (d.i. het hoogste jaarlijks gemiddelde) kwam dus grossomodo overeen met 150 liter

levertraan of 100 kg smout of 2.000 eieren of 50 zakken aardappelen van 50 kg of 1.200 kg raapkoek of 24 zakken roggemeel van 50 kg (of één ei per inwoner).

Het uurloon van een metser en een timmerman-schrijnwerker bedroeg 0,25 fr. in 1880, een leidekker betaalde men in 1894 0,35 fr. per uur. Het totaal aan bijdragen die jaarlijks door de parochiegemeenschap aan parochiale werken en collectes werd gegeven, namelijk gemiddeld 1.022 fr., vertegenwoordigde dus ongeveer 3.000 à 4.000 werkuren of uurlonen van een ambachtsman.

De werken die het best scoorden waren de pauselijke missiewerken: het *Werk van de Sint-Pieterspenning* en het *Werk van de Voortplanting des Geloofs*. De grote opbrengsten voor deze werken waren in zekere mate wellicht te danken aan het enthousiasme van de ijveraarsters die leden trachtten te rekruteren en de bijdragen aan huis ophaalden. De vrijgevigheid voor deze werken weerspiegelt ongetwijfeld ook de bewondering en de waardering van de parochianen voor de missionering in het algemeen en voor het onbaatzuchtig missiewerk van zovele Vlaamse zendelingen in het bijzonder. Gelet op de weinige centjes waarover de schoolkinderen toen beschikten behaalde het *Werk van de H. Kindsheid* (ook een pauselijk missiewerk) verhoudingsgewijs en ten opzichte van de andere missiewerken een hoge score.

Omhalingen tijdens de goddelijke diensten deden het minder goed dan ledenwerving aan huis. Het *Werk van de H. Franciscus van Sales*, dat de ingezamelde gelden bestemde voor de uitbouw van het katholiek onderwijsnet, en de *Collecte voor de Katholieke Universiteit* maakten nochtans hierop een uitzondering. De laagste omhaling betrof de omhaling ten voordele van de (nationale) basiliek van Koekelberg, die overigens door clerus en bevolking met gemengde gevoelens onthaald werd.

Het relatief hoge bedrag van het vastengeld, jaarlijks ongeveer van hetzelfde niveau, wijst op het plichtsgevoel van degenen die van de vastenwet vrijgesteld waren, te meer omdat het storten in het *vastenblok* in alle discretie kon gebeuren.

Over het algemeen daalde de opbrengst van de meeste werken en collectes in mindere of meerdere mate met verloop van jaren (het *Werk van de H. Kindsheid* en het vastengeld uitgezonderd), soms tot minder dan de helft van de

opbrengst in de eerste jaren van het pastoraat van E.H.De Herde. Mogelijk was dit te wijten aan een zekere sleur of misschien klonk de oproep van de oude pastoor, een zeventig-plusser, niet meer zo krachtig. In ieder geval stegen de bijdragen in 1913 plots en opvallend. Daar heeft de hernieuwde oproep van de nieuwe parochieherder wellicht toe bijgedragen.

Albert MARTENS, Gent

Noten

- (1) Hippoliet De Herde, zoon van Pieter Jan en Maria Judoca Meert, geboren te Dendermonde op 20.01.1831, priester gewijd op 06.06.1857, coadjutor te Schendelbeke (05.03.1858), onderpastoor te Balegem (14.05.1858-1869) en te Kruishoutem (16.02.1869-1877), pastoor te Letterhoutem (26.12.1877-1880) en te Schendelbeke (27.06.1880-1887), benoemd tot pastoor van Hansbeke op 27.06.1887 en er aangesteld op 13.07.1887, overleden te Hansbeke op 06.02.1913 in het 25e jaar van zijn pastoraat, 82 jaar oud, en aldaar begraven.
- (2) Notities voor het jaar 1913 en 1914 zijn van de hand van pastoor Alfons Maenhaut.
- (3) J.ART, *Kerkelijke structuur en pastorale werking in het bisdom Gent tussen 1830 en 1914*, UGA, Kortrijk-Heule, 1977, p. 258.
- (4) J.ART, *a.w.*, p. 259.
- (5) J.ART, *a.w.*, p. 259.
- (6) J.ART, *a.w.*, p. 285-287.
- (7) J.ART, *a.w.*, p. 284.
- (8) J.ART, *a.w.*, p. 248.

DE BETWISTE BENOEMING VAN EEN PASTOOR IN MEIGEM (1605) EN DE MANSLAG OP GHEERAERT TUYTSCHAEVERE (1606)

De Meigemse pastoor(s) rond 1600

In de lijst van Meigemse pastoors, die de Vinktse ere-pastoor Frans Michem in het *K.O.K.-Jaarboek* van 1981 (1) publiceerde, zit een lacune voor de jaren 1600-1606. Was er dan geen pastoor of ontbreekt het misschien aan archiefgegevens terzake? Michems lijst voor het laatste kwart van de 16e en het eerste kwart van de 17e eeuw ziet er als volgt uit:

Joannes van der Brugghe	4 april 1588 - 13 oktober 1589 (ontslag)
Joannes Wildemeersch	22 mei 1591 - 13 februari 1598
Petrus van Brugolx	1599
Pieter de Praetere (°1560 - † Heusden 1648)	1 oktober 1607 - 1 december 1626 (2)

Dankzij een document uit het archief van de Raad van Vlaanderen (3) kunnen we de bovenstaande lijst enigszins aanvullen en corrigeren.

Een van de sententies (of vonnissen) van de Raad van Vlaanderen van het jaar 1618 betreft een proces over het benoemingsrecht van de pastoor van Meigem.

Eisers in het proces waren Heer Tobias de Mey (de pastoor van Pittem), Marcus van der Haghen, "persoon" van Deinze, en Mijnheer Lucas van der Haghen, ridder, heer van Meere (en broer van de voorgaande). Verweerder in het proces was Pieter de Praetere, de Meigemse pastoor. Wat was de rechtsgrond in dit proces, dat door de eisers was aangelegd *in materie van gheestelijcke maintenue*?

Het was - zoals al gezegd - een kwestie van benoemingsrecht. Maar wat was er allemaal al gebeurd vooraleer het tot een proces was gekomen en in welke kerkrechtelijke context moet een en ander gezien worden?

De heer van Meere (een heerlijkheid in Vosselare, waaraan de huidige Meirestraat aldaar nog herinnert!) had inderdaad het patronaat van Deinze, Meigem en Sint-Jans (of Sint-Martens-)Leerne. Dit betekende dat de heer van

Meere het recht had om de pastoors in die respectieve kerken voor benoeming voor te dragen (4).

Toen de Meigemse pastoor Jan van der Brugghe(n) in oktober 1605 was overleden (5), was de keuze van de heer van Meere, op 23 november 1605, gevallen op ene Baptiste van den Brande en de Gentse bisschop zou (althans volgens de bewering van de eisers) deze keuze bekrachtigd hebben. Een en ander was blijkbaar zeer vlug gegaan want Baptiste van den Brande was reeds op 28 november 1605 *inde actuele ende reële possessie vande voornoemde cure van Meyeghem by heer Joos de Vlieghere, priester en deken int quartier van Deynze* (6), *gheintroduceert gheweest* (7).

Maar er was evenwel nog een andere kandidaat-pastoor, die blijkbaar over betere troeven beschikte, nl. Pieter de Praetere (de verweerder in dit proces), die kon inbrengen *dat hy van syne helicheyt (= de Paus van Rome) vercreghen hadde de pastorie vande prochie van Meyghem int landt van Nevele*.

Door de eisers wordt daartegen aangevoerd *dat de collatie by den voornoemden Praterere van zynne heylicheyt vercreghen, nul ende van onwerden was* (8). Zij betwisten dus de geldigheid van die pauselijke aanstelling.

Maar in de repliek daarop vanwege de verweerder wordt toch gezegd dat de eisers *tacite bekenden dat de maent van octobre (inde welcke... heer Jan van der Bruggen, lest pacificq possessor vande cure van meyeghem, overleden was) eene van de ghone was inde welcke alle vacherende beneficien stonden ter dispositie van zyn Helicheyt, diemen ghemeenlick nompt menses apostolicos* (9). Dit pauselijk voorrecht van de zgn. apostolische maanden - waarover verder meer - was in die tijd waarschijnlijk al enigszins in onbruik geraakt.

Het is wel niet nodig hier verder in te gaan op alle juridische argumenten ingebracht door de beide partijen, de wederzijdse "contradicties" (of weerleggingen) en de replieken daarop, die het proces blijkbaar vele jaren hadden doen aanslepen. Bij tussenvonnis van 17 juni 1617 (10) had de Raad van Vlaanderen reeds beslist dat *den voorn. heer Pieter de Praterere anghewesen was by provisie de recredientie vande voorseyde cure in questien, mette vruchten, baten ende proffytten ter dier annex ende danof dependende*. En ook het eindvonnis zelf, dd. 23 juni 1618, luidde niet anders: de verweerder, pastoor De Praetere, wordt bevestigd *in de possessie ende saisine vande Cure*

ende Pastorie van Meyghem (11); de eisers krijgen dus ongelijk en worden veroordeeld tot het betalen van de gerechtskosten.

Tot zover dan de uitspraak door de Raad van Vlaanderen. Uit de in de sententie vermelde dossiergegevens vernemen we nog een tweetal andere, interessante bijzonderheden, die we niet onvermeld mogen laten.

- a) Een van de eisers, Tobias de Mey (12), gaat in tegen een der argumenten van pastoor De Praetere, nl. dat *den voorn. Marcus van der Haghen* (de “persoon” van Deinze) *zoude wezen irregulier up tpretext vanden manslach by hem ghecommitteert inden persoon van Gheeraert Tuytschaevere* (13). Marcus van der Haghen zou dus de dader geweest zijn van een doodslag en zou daardoor de vereiste kwaliteit van “geestelijke persoon” kwijtgespeeld hebben! In deze context, een proces rond de benoeming van een pastoor, is dit gegeven, een doodslag, wel volkomen onverwacht...
- b) Een paar folio's verder (f° 326 v°) wordt als argument ook aangevoerd *dat wylen den bisschop van Doornicke int jaer 1556 de cure van Deynze zaude gheconfereert hebben an heer Guido Copermans*.

Deze Coperman(s) vinden we in Michems lijst van Deinse dekenen en pastoors inderdaad vermeld: Guido Coperman (°Deinze 1530 - †1588), pastoor van O.-L.-Vrouw-Deinze 1565-1585 en (eerste) deken van Deinze (05.02.1571 - 1585).

In het document van de Raad van Vlaanderen vinden we dus 1556 als begin van pastoor Copermans ambtstermijn in Deinze, maar volgens Michem zou hij pastoor geworden zijn in 1565. Welke van de twee data - 1556 of 1565 - is nu eigenlijk de juiste? De sententie van de Raad van Vlaanderen zegt dat pastoor Coperman zijn benoeming kreeg van *wylen den bisschop van Doornicke*. Deinze behoorde tot 1559 tot het bisdom Doornik en vanaf 1559 tot het nieuwopgerichte bisdom Gent (14). Als Coperman werkelijk benoemd was in 1556, dan moet dat uiteraard door de Doornikse bisschop gebeurd zijn. Was hij pas in 1565 tot pastoor aangesteld (zoals door Michem opgegeven) dan zal dat niet door de Doornikse bisschop, maar wel door de eerste Gentse bisschop, Cornelius Jansenius (1565-1576), gebeurd zijn... Misschien zijn hierover in het bisschoppelijk archief nog gegevens te vinden?

Maar om nu even naar het begin van onze bijdrage terug te keren: uit het bovenstaande blijkt nog altijd niet hoe de lacune(s) in Michems Meigemse

pastoorslijst nu precies moet(en) ingevuld worden. Er blijven immers nog onduidelijkheden en tegenstrijdigheden bestaan.

Als - zoals Michem vermeldt - pastoor Joannes van der Brugghe in oktober 1589 al ontslag genomen had als pastoor, hoe kon hij dan in oktober 1605 bij zijn overlijden nog de *voorgaende pasteur* genoemd worden, waardoor de cure van Meigem vacant wordt? En moet Baptiste van den Brande, die in november 1605 door de deken van Deinze als pastoor van Meigem geïnstalleerd werd (zij het blijkbaar ten onrechte) ook op de pastoorslijst opgenomen worden, en zo ja, voor welke periode? Verder onderzoek naar de juiste toedracht van een en ander is dus vereist.

De “apostolische maanden”

In het proces voor de Raad van Vlaanderen, in 1618, wordt dus aangevoerd dat pastoor Jan van der Brugghe overleden was in de maand oktober en dat die maand *eene van de ghone was inde welcke alle vacherende beneficien* (= openstaande betrekkingen) *stonden ter dispositie van zyn Helicheyt* (= de Paus), *diemen ghemeenlick nompt menses apostolicos* (16).

Het is wel zo dat over het systeem van de zgn. apostolische maanden, en vooral over het voortbestaan ervan in de periode na het concilie van Trente (1563), nogal wat onduidelijkheid heerst die in de wetenschappelijke literatuur geenszins wordt weggenomen...

Kort samengevat komt de probleemstelling hierop neer.

Het patronaat (*ius patronatus*) is op grond van het canoniek recht (c. 1448) een bepaald voorrecht dat aan de stichter van een kerk, of een kapel of een beneficium en aan zijn opvolger (de patroon of *patronus*) door de Kerk wordt toegekend en dat o.m. het recht omvat om voor de pastoorbenoeming een kandidaat-opvolger voor te dragen.

Het was - in het Meigemse benoemingsdossier (1605) en -proces (1618) - dit patronaatsrecht dat aan de heren van de heerlijkheid van het Hof ter Meere in Vosselare toebehoorde en dat als dusdanig door Marcus vander Hagen, broer van de heer van Meere, werd ingeroepen om ene Baptiste van den Brande als pastoor voor te stellen.

Het was echter zo dat de Paus in de late middeleeuwen (17) het bevestigingsrecht van een beneficium, of van een pastoorsvacatuur, kon opeisen tijdens de zgn. apostolische maanden. Oorspronkelijk waren dat de onpare maanden januari, maart, mei, juli, september en november (ook *turnus apostolicus*, d.i. beurtrol genoemd), maar later is er sprake van een andere regeling, met niet minder dan acht bevoorrechte maanden, nl. januari, februari, april, mei, juli, augustus, oktober en november...

Het is niet helemaal duidelijk, of - en in welke mate - dit reserveringsrecht, al dan niet onveranderd, bleef voortbestaan in de posttridentijnse periode (d.i. na Trente). Hoe dan ook, in de Meigemse benoemingsprocedure en het daaropvolgende proces (eerste en tweede decennium van de zeventiende eeuw) blijkt het benoemingsrecht door de Paus tijdens die apostolische maanden toch nog ingeroepen te zijn. Ook latere 17e-eeuwse archiefbronnen bieden af en toe aanduidingen van een voortbestaan van enig dergelijk recht. Prof. Cloet zelf heeft daarvan zo een geval vermeld in zijn studie over de dekenij Tielt (18), nl. de benoeming - door de Apostolische Stoel - van Leonard van Dale als pastoor van Aalter in 1640.

Het patronaatsrecht, waarvan de oorsprong tot de twaalfde eeuw teruggaat (19), kon volgens het canoniek recht (c. 1470, § 1 - 3) vervallen door vrijwillige afstand, door intrekking door de H.Stoel, door het verdwijnen van de patronaatsdrager (bv. door uitsterven van de familie of van de juridische persoon of door de vernietiging van het patronaatsgoed), maar ook door bepaalde door de patroon gepleegde misdrijven, waaronder uiteraard ook doodslag of moord. En het is dit laatste geval dat heeft meegespeeld in het proces rond de Meigemse pastoorsbenoeming voor de Raad van Vlaanderen - hetgeen ons meteen tot ons volgende aandachtspunt brengt.

De manslag op Gheeraert Tuytschaevere

De manslag op Gheeraert Tuytschaevere, zoon van Gheeraert (vermoedelijk een Deinzenaar), had plaats in 1606, d.i. het jaar na het overlijden van de Meigemse pastoor Jan van der Brugghen. Dit lezen we in een dossierstuk in het Archief van de Geheime Raad - Spaanse periode, nr. 950 (20), waaruit blijkt dat *Marcq vander Haeghen* op 5 juni 1606 manslag heeft gepleegd op *Gerard Tuutschavre filz de Gerard... par avoir lanché son poignard en l'oeil dextre dudict deffunct*, dus door zijn dolk te werpen in het rechteroog van zijn

slachtoffer. En blijkbaar heeft Marcus vander Haghen kunnen bekomen dat hij voor een kerkelijke rechtbank mocht verschijnen, want in datzelfde dossier van de Geheime Raad zit ook een document (dd. 13.01.1622) waarin verwezen wordt naar *la sentence du juge ecclésiastique de Gand du 25 mai 1607*; ditzelfde stuk vermeldt *l'Abbé de St.Jean en Anvers comme juge apostolique*. In dit verband kunnen we verder nog verwijzen naar een advies van het Hof van 23 juni 1607 in een proces voor de Raad van Vlaanderen (21) tussen enerzijds *Heere ende Meester Leo de Meyere, proost van de Collegiale kercke van Ste Pharahilde (Sint-Veerle) binnen Gent, heesschere in materie van gheestelijcke maintainue*, en anderzijds Marcus vander Haghen en *Mher Lucas vander Haghen, heer van Meere*, zijn broer, als verweerders. Dit proces gaat over het patronaat van Deinze, maar uit het advies zelf blijkt niet waarover de betwisting eigenlijk ging. Het is dus niet helemaal zeker of het wel degelijk (zoals we toch vermoeden) verband houdt met de Meigemse zaak die ons hier bezighoudt.

Het proces in verband met de aanstelling van de opvolger van de in 1605 overleden Meigemse pastoor kreeg dus - zoals we gezien hebben - pas in 1618 zijn beslag voor de Raad van Vlaanderen. En het genadeverzoek van Marcus vander Haghen voor die doodslag op Gheeraert Tuytschaevere in 1606 werd pas in 1624 (bijna twintig jaar later) ingewilligd. De inwilliging van dit verzoek om gratie ("remissie") werd door de Raad van Vlaanderen in het Register der Sententies van 1624 ingeschreven (ter boeking van het boetebedrag): *Ghezien de letteren van remissien vercreghen by Marcus vander Haghen vanden manslach by hem ghecommitteert inden persoon van Gheeraert Tuytschavere. Boete 1 C (= 100) gulden. Gheprononcheert in secrete camere den xvjen maerte 1624 (22)*.

Maar in de reeds vermelde dossiers van de remissies voor de Geheime Raad in 1624 (23) lezen we dat *Marcq vander Hagen, personat de Deijnse, (ayant obtenu) lettres de grâce de l'homicide qu'il a commis en la personne de Gerard Tuyschavere filz*, om uitstel vraagt (voor de betaling van zijn boete?) en dat hij bij beslissing van 19 december 1624 zes weken uitstel bekommt. Dit is dan alles wat ons momenteel over dit incident en zijn langdurige nasleep bekend is.

Maar wat we nu nog altijd niet kennen, is de aanleiding - en de omstandigheden - van de doodslag. Misschien dat we die dossierstukken ook nog eens terugvinden... (24).

Dr.Paul HUYS, Drongen

- (1) F.MICHEM, *De parochiegeestelijkheid van Groot-Deinze tijdens het oud regime*, in *Bijdragen tot de geschiedenis van de stad Deinze*, jrg. 48 (Jaarboek Kunst- en Oudheidkundige Kring 1981), blz. 259.
- (2) Pieter de Pra(e)tere was voordien pastoor van Lochristi (1585-1607) en na zijn ambtsperiode in Meigem pastoor van Heusden (tot 12 april 1630). In F.DE POTTER, J.BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeente Meigem*, blz. 21, is ook een pastoorlijst opgenomen. Daarin wordt voor 1599 J. (niet Petrus) van Brugolx vermeld; en voor het jaar 1618 is ook Tobias de Meyere (niet de Mey) vermeld!
- (3) Rijksarchief Gent (RAG), Raad van Vlaanderen (RvVI), nr. 7581 (Register der Sententies, a° 1618), f° 308v°-328r°.
- (4) Zie F.DE POTTER, J.BROECKAERT, *Geschiedenis van Sint-Martens-Leerne*, blz. 15 over het patronaatschap van Deinze, dat afhing van het Kasteel ter Meere. Uitvoerig ook in F.DE POTTER, J.BROECKAERT, *Geschiedenis van Vosselare*, blz. 7-17, over "tHof ende heerscip ter Meere". Uit het denombrement van die heerlijkheid dd° 11 augustus 1559 citeren we: *Noch zo behoort ten voorseiden leene ende heerscepe de ghifte ende patronaetscip van Deynse, ten welcken behooren toe drie prochiekercken, te wetene Deynse, Meyghem ende St.Jans Lederne* (F.DE POTTER, J.BROECKAERT, *Vosselare*, blz. 10-11, voetnoot).
- (5) Dit gegeven is dus in tegenspraak met Michems pastoorlijst, volgens welke Jan van der Bruggen slechts tot oktober 1589 pastoor in Meigem was. In het Register der Sententies (RAG, RvVI, 7581, f° 311) lezen we letterlijk: *de cure van Meyghem vachierende (= vacant zijnde) byden overlyden van heer Jan vander Bruggen overleden was in october daer te vooren, aen welcken heer Jan de voorzeyde cure van Meyeghem byden persoon van Deynze oock gheconfereert hadde gheweest*. (Dit laatste zou dan blijkbaar in 1588 moeten gebeurd zijn).
- (6) In Michems pastoorlijst (K.O.K., jrb. 1981, blz. 231) wordt inderdaad vermeld als deken van Deinze: "Joost de Vliegere (°1568, †1623), pastoor van Nazareth (1597-1623) en deken van Deinze (1600-1623)". In die tijd was de pastoor van O.-L.-Vrouw-Deinze niet automatisch ook de deken van het dekanaat Deinze!
- (7) RAG, RvVI, 7581, f° 311v°.
- (8) *Ibidem*, f° 312v°.

- (9) Ibidem, f° 315r°.
- (10) Ibidem, f° 327v° (*sententie interlocutoire*).
- (11) Ibidem, f° 328r°.
- (12) Tobias de Mey was daarna pastoor van Pittem geworden. Zie RAG, RvVI, 7581, f° 324v°: ... *men zaude oock bevinden dat den voornomden heer Jan van den Brande, in wiens plaetse de voornomde de Mey ghesurrogeert was, de collatie ghenomen hadde, van zyne Erwerdicheyt (= de Bisschop), ende daernaer de possessie vanden deken, welcken de Mey naderhant van zyne faulte ende mesuz veradvertteert wezende, hadde van pretense collatie gheresilveert, zoe met t'anveerden vande Cure van Pitthem, als oock by expresse renunchiatie voor den official van Ghendt.*
- (13) RAG, RvVI, 7581, f° 324r°.
- (14) Zie hiervoor: *Geschiedenis van het Bisdom Gent*, Gent 1991, blz. 17-27. Tot de oprichting van het Bisdom Gent werd beslist op het plechtig Consistorie van 12 mei 1559. Het Bisdom zelf werd (pas) in 1561 gevormd uit gedeelten van de drie vroegere bisdommen Doornik, Utrecht en Kamerijk.
- (15) RAG, RvVI, 7581, f° 315r°.
- (16) Over de "apostolische maanden" zie vooral: *Dictionnaire du droit canonique*, dl. 2, Paris, Libr. Letouzey et Ané, 1937, kol. 445-446 (s.v. Mois apostoliques), alsook *Lexikon für Theologie und Kirche*, 2. Ausg., bd. 7, Freiburg i. Brsg., 1962, kol. 537 (s.v. Monate, päpstliche), en bd. 8, 1963, kol. 1249 (s.v. Reservation, II).
Over het "patronaat" in het algemeen zie vooral *Lexikon für Theologie und Kirche*, bd. 8, kol. 192-195 (s.v. Patronat); *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Libr. Letouzey et Ané, 1933, dl. 7, kol. 1237-1270 (s.v. Bénéfices ecclésiastiques), en vooral kol. 1253-1256 (s.v. Institution du droit du patronage); Joseph LAENEN, *Introduction à l'histoire paroissiale du Diocèse de Malines. Les institutions*, Bruxelles, Libr. Albert Dewit, 1924, blz. 262-287 (Les limitations au droit de patronage ecclésiastique); op blz. 268 over de "turnus apostolicus".
Met onze oprechte dank aan Kan. Ludo Collin en Prof. Dr. Michiel Cloet.
- (17) Ingesteld onder paus Martinus V (1417-1431) in 1431 tijdens het Concilie van Bazel. Zie: *Lexikon für Theologie und Kirche*, bd. 8, kol. 1249.
- (18) Prof. Dr. Michiel CLOET, *Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de 17e eeuw. Tielt van 1609 tot 1700*, Leuven, Univ. bibl., 1968, 5e reeks, dl. 4, blz. 143. Zie ook blz. 139: De voordraging door de patroon en de benoeming door de bisschop.
- (19) Zie: *Lexikon für Theologie und Kirche*, bd. 8, kol. 1249.
- (20) Algemeen Rijksarchief Brussel, Geheime Raad - Spaanse periode, nr.

950 (Remissies, jaar 1623), dossierstukken betreffende het genadeverzoek van Marcq vander Haeghen.

- (21) RAG, RvVI, 7571 (Register der Sententies, jaar 1607), f° 279v°: *Thof vutende zyn advis, verclaerst den heesscher in zyn verzoeck ende soustenuue vandat de verweerders zauden procederen inde zaecke van maintenue van het personaetschap van Deynze... niet ontfanghelick, consenterende hem nietmin vut crachte van het particulier placcaet van huerlieder hoocheden te moghen procederen by nieuwe instantie... ter cause van tvoorsejde personnatschap.. Prononch. xxiijen Junij 1607.*
- (22) RAG, RvVI, 7587 (Register der Sententies, jaar 1624), f° 83r°.
- (23) Algemeen Rijksarchief Brussel, Geheime Raad - Spaanse periode, nr. 953 (Remissies, jaar 1624), los stuk, dd. 19 dec. (?) 1624. Dat de gratieverlening pas in 1624 aan de orde is, wijst erop dat de dader waarschijnlijk een aantal jaren gevlucht of ondergedoken was vooraleer het genadeverzoek in te dienen.
- (24) Oorspronkelijk gepubliceerd in *Kontaktblad K.O.K.- Deinze*, jg. XIV, nr. 2 (febr. 1994), blz. 1850-1854, en nr. 7 (nov. 1994), blz. 1946-1950.

Voorzitter

Jan LUYSSAERT
Veldestraat 26
9850 MERENDREE

Ondervoorzitter

Arnold STROBBE
Lokouter 12
9880 LOTENHULLE

Secretaris en bibliothecaris

Lieven DE RUYCK
Heiste 45
9850 LANDEGEM

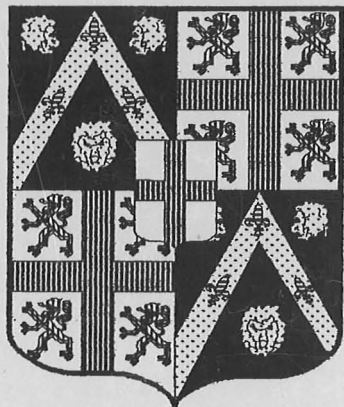
Penningmeester

André BOLLAERT
Beentjesstraat 24
9850 POESELE

Bestuursleden

Irène BUYSSE, Knokstraat 12, 9880 Poeke
Wim DE CLERCQ, Rostraat 12, 9850 Hansbeke
Stefaan DE GROOTE, Peperstraat 7, 9800 Bachte-Maria-Leerne
Yvonne DE KEERE, Kalkhofstraat 7, 9800 Deinze
Daniël D'HOOGHE, Langemunt 58, 9850 Nevele
Véronique LAMBERT, Beentjesstraat 28B, 9850 Poesele
Albert MARTENS, Spinmolenplein 263, 9000 Gent
Marcel MICHIELS, Langemunt 104, 9850 Vosselare
Eddy VERSTRAETE, Brugstraat 61/6, 9880 Aalter

HEEMKUNDIGE KRING

“HET LAND VAN NEVELE”